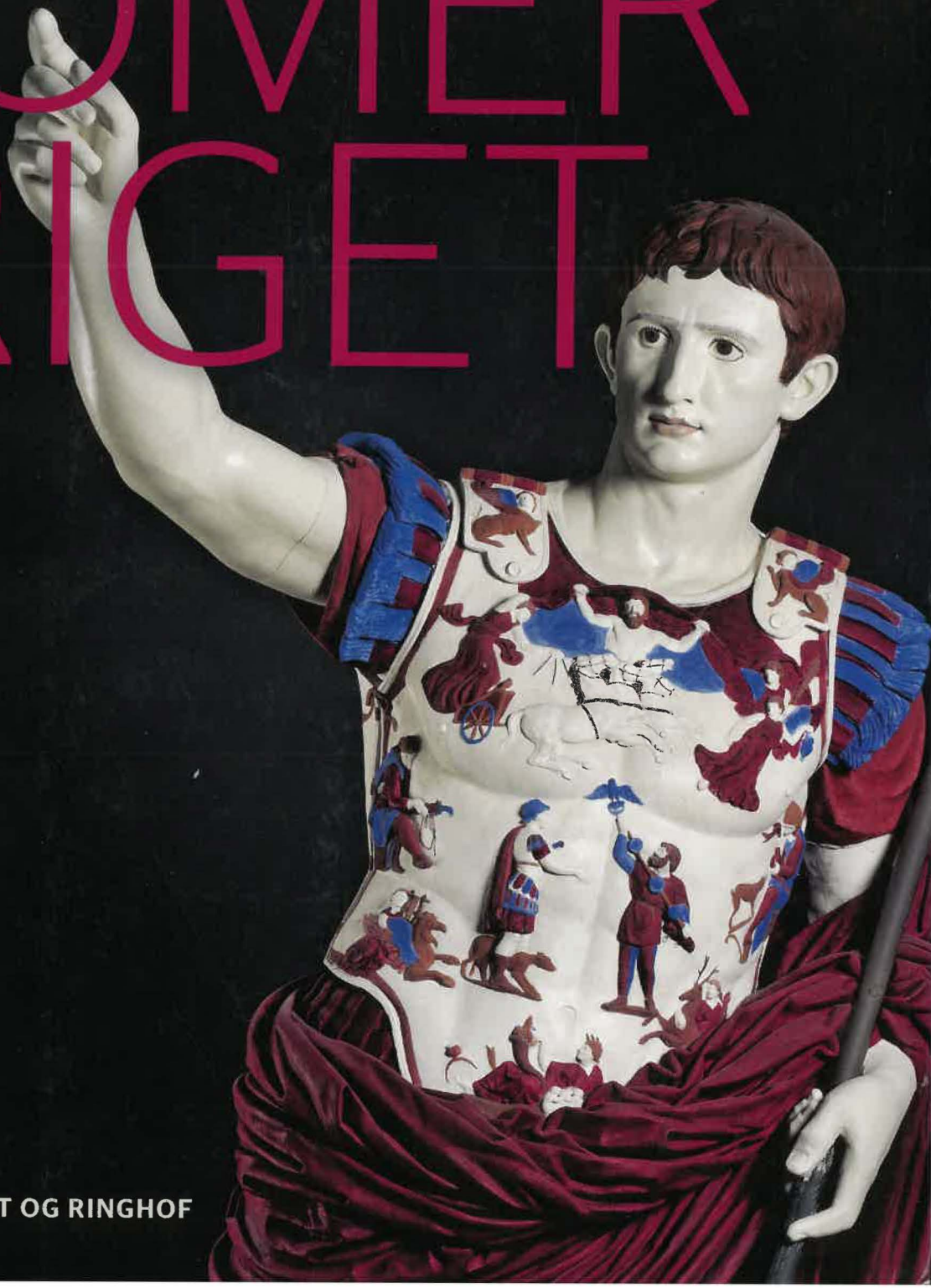

PÅ SPORET AF
**ROMER
RIGET**

KRISTIAN JEPSEN STEG

LINDHARDT OG RINGHOF

I

ROMERRIGETS BEGYNDELSE OG SLUTNING

OG LIDT AF DET MIDT IMELLEM

Alle historier har en begyndelse og en slutning. Også historien om Romerriget. Men hvornår begynder den, og hvornår slutter den? Eksisterede Romerriget i 500 år, i 1000 år eller måske i 2000 år? Romerne selv mente, at byen Rom blev grundlagt i 753 f.v.t. af tvillingerne Romulus og Remus. Kort efter grundlæggelsen dræbte Romulus Remus, men brødrene havde også en barsk opvækst bag sig. Som spæde var de blevet sat i Tiber-floden af deres onde onkel, men var blevet frelst af en ulvinde, som diede dem. Roms grundlægger var altså en omsorgssvigtet drabsmand, opfostret på ulvemælk. Som om det ikke var nok, var tvillingerne sønner af krigsguden Mars og efterkommere af den græske helt Æneas, der igen var søn af kærlighedsgudinden Venus.

Efter Romulus fulgte 6 konger, hvoraf den sidste – Tarquinius Superbus – ifølge myten var en tyrann uden lige og oven i købet en fremmed fra området Etrurien nord for Rom. Da kongens søn voldtog en kysk romersk frue, fik romerne nok og smed kongerne ud i 509 f.v.t. I stedet grundlagde de det, som de kaldte en republik, regeret af to folkevalgte konsuler.

Det meste af dette er naturligvis noget sludder. Der er fundet stolpehuller i Rom fra omkring 900-800-tallet, men en egentlig by har der ikke været tale om. Og krigsguder forplanter sig lige så lidt, som ulvinder dier små drenge. Men for romerne var myterne af allerstørste vigtighed, fordi det gav en følelse af fællesskab, både som romerske borgere, men særligt inden for slægten. Gajus Julius Cæsar, der levede fra 100 til 44 f.v.t., brystede sig f.eks. af, at han var efterkommer af Æneas og dermed også af Venus, og han forsømte ingen chance for at udnytte det i sin politiske propaganda. På samme måde var romerne umådelig stolte af deres republik – selv efter at den havde mistet al betydning – og det latinske ord for konge, *rex*, blev i politik opfattet som et skældsord, fordi det mindede om tiden under fremmede tyranner.

1. Hvordan lyder myten om Roms grundlæggelse?
2. Hvorfor var myten vigtig for romerne?
3. Hvilke forskellige tidspunkter nævnes for Romerrigets fald?
4. Lær tidslinjen på s. 9 udenad, så du kan sætte begivenhederne i rigtig rækkefølge og sætte de rigtige årstal på.

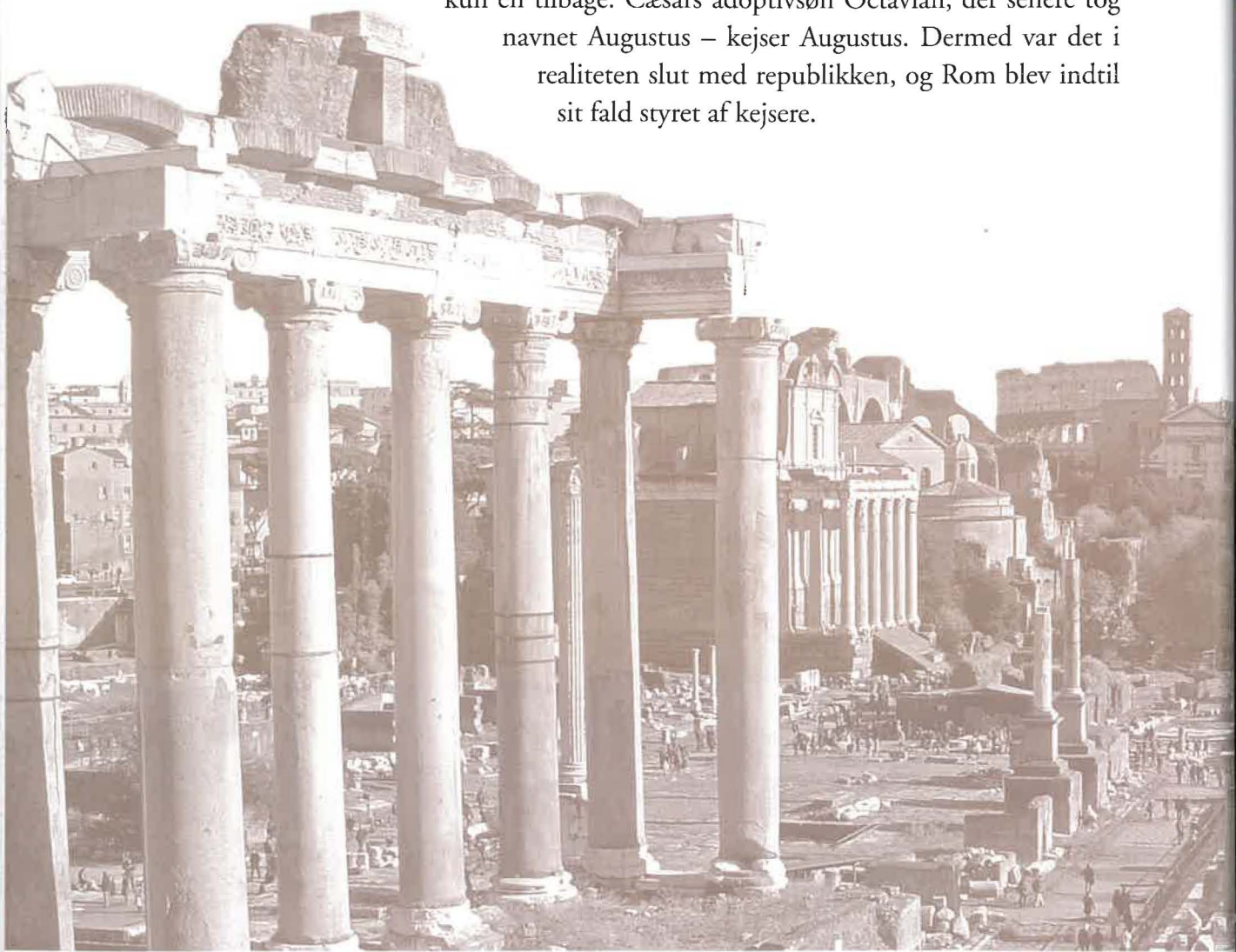
MENS DU LÆSER

Det midt i mellem

Mellem grundlæggelse og fald udviklede Rom sig til en verdensmagt. Det afgørende skridt var de puniske krige mod Karthago i Nordafrika, hvor det til sidst lykkedes romerne at vinde kontrollen over Middelhavet. Erobringerne fortsatte, og da Rom var på sit højeste, bredte riget sig fra Skotland til det sydlige Ægypten, fra Atlanterhavet til det Kaspiske Hav.

Forum Romanum

Samtidig med de ydre krige var der også intern ballade i Rom. I det første århundrede f.v.t. blev republikken nærmest revet i stykker af konstante magtkampe og krige mellem ledende politikere. Til sidst stod kun én tilbage: Cæsars adoptivsøn Octavian, der senere tog navnet Augustus – kejser Augustus. Dermed var det i realiteten slut med republikken, og Rom blev indtil sit fald styret af kejsere.

Østromerske riges fald 1453
Tyrkerne erobrer Konstantinopel

Vestromerske riges fald 476

Pres på grænserne 170

Augustus tager magten og gør
Rom til et kejserrige. Pax Romana 31

De puniske krige
Rom kontrollerer Middelhavet

Republikken indføres 509

Roms grundlæggelse 753

1500
1400
1300
1200
1100
1000
900
800
700
600
500
400
300
200
100
0
100
200
300
400
500
600
700
800

F.v.t. betyder "før vor tidsregning". Det er det samme som f.kr. som betyder "før Kristi fødsel". E.v.t. betyder "efter vor tidsregning". Det er det samme som e.kr. som betyder "efter Kristi fødsel".

Når vi befinder os i den del af historien, der ligger f.v.t. så bliver tallet lavere, jo længere vi bevæger os frem i tiden. For eksempel: År 44 f.v.t. kommer før år 43 f.v.t. Et andet eksempel: 30 år efter 146 f.v.t. er år 116 f.v.t.

Når vi kommer om på den anden side af Kristi fødsel, bliver tallet højere, jo længere vi når frem i tid. 1975 kommer efter 1972 f.e.s.

• Hvilket år er 220 år efter år 753 f.v.t.?

• Hvor gammel blev en mand, der blev født 23. september 63 f.v.t. og døde 19. august 14 e.v.t.?

FØR OG EFTER VOR TIDSREGNING

Rom blev grundlagt på syv høje, der var nemme at forsvare. Model af Rom som den måske så ud i den tidlige republik.

Senatorene græd over deres tabte republik, men borgerkrigene stoppede. Den romerske fred – *pax romana* – holdt i omkring 200 år. Riget blomstrede, provinserne overtog næsten helt frivilligt romerske skikke, institutioner og også det romerske sprog, latin, simpelthen fordi det var en fordel for alle parter.

Rygtet om rigdom og sikkerhed bredte sig imidlertid til områderne på den anden side af grænsen, og desperate barbarer søgte mod lyset fra den romerske civilisation. Omkring 170 e.v.t. begyndte et vedvarende pres på de romerske grænser, dels fra indvandrere dels fra plyndringsmænd. Presset gjorde, at styret tabte sin skrøbelige stabilitet. Fra da af og indtil sin undergang bar Romerriget med enkelte pauser præg af magtkamp, borgerkrig og økonomisk krise.

Romerrigets slutning

Hvis det er vanskeligt at fastsætte et tidspunkt for Romerrigets begyndelse, er det stort set umuligt at sætte en slutdato. I 476 e.v.t. blev den sidste kejser i den vestlige del afsat, og mange regner dette årstal som afslutningen på Romerriget. Men faktisk sad der en anden kejser i den østlige del – i Konstantinopel – som var både rigere og mægtigere end kejseren i Rom. Og dette østromerske rige eksisterede, helt indtil tyrkerne erobrede Konstantinopel i 1453.

På trods af at der nu ikke længere var en romersk kejser, døde ideen om et evigt verdensomspændende Romerrige aldrig. Gennem middelalderen var hele Tyskland og nogle gange noget af Frankrig og noget af Italien samlet i "Det hellige tysk-romerske rige", hvor kejseren regnede sig for romerkejsernes arvtager. Selv om titlen for længst havde mistet al betydning, eksisterede dette tysk-romerske rige helt indtil 1806, hvor Napoleon med et pennestrøg fik det afskaffet.

I afsnittet om "Arven fra Rom" kan du læse mere om Roms betydning for eftertiden, men lige nu drejer det sig om alt det, der ligger mellem begyndelse og slutning. Vi starter med de krige, der gjorde Rom til et verdensrige.

II

ROM EROBRER DEN ITALISKE HALVØ

En triarius. Sådan cirka så
en veludrustet romersk
soldat ud i republikkens tid.

Indtil tiden kort før Kristi fødsel var romerne stort set konstant i krig. Først gik det ud over de stammer, der boede rundt om byen Rom, men hér stoppede den romerske ekspansion ikke. Omkring 300 f.v.t. var hele Italien under romersk styre. Hvordan kunne det lade sig gøre for romerne at undertvinge deres naboer på den italienske støvle?

Da romerne første gang kom op at tottes med nabostammerne i regionen Latium, var Rom en bystat, hvor de fleste kendte hinanden, og hvor de fleste var bønder. En krig blev således ikke udkæmpet for en eller anden abstrakt sag, nej, bondesoldaterne kæmpede for deres egen eksistens, for deres jord samt slægten og familiens overlevelse.

Krigermentalitet

Nogle historikere mener, at romerne nærede en særlig stærk patriotisme, og at stoltheden over selv at have en vis indflydelse på forholdene i byen gjorde dem moralsk stærkere. Sikkert er i hvert fald, at en af Roms fjender efter mislykkede fredsforhandlinger skal have sagt, at han havde mødt en "by af konger". Sikkert er også, at der i de romerske myter er grundlagt en tradition om Rom som noget ganske særligt, en slags gudernes udvalgte folk. Tænk bare på historien om Romulus og Remus. Andre myter lader hellige gæs advare romerne mod fare eller fortæller om romerske hærførere, der ofrer sig selv i krig og belønnes af guderne med sejr.

Romernes forestilling om, at de kun måtte erklære retfærdige krige (ental: bellum justum) var tæt forbundet med religionen, hvilket sikkert også fik soldaterne til at kæmpe hårdere. Dertil kom, at romerne principielt ikke gav op. Selv om de romerske legioner led nederlag på nederlag, lykkedes det altid de romerske ledere at herve nye soldater, der så til sidst vandt krigen. Modstanderen kunne på den måde regne med, at en sejr aldrig var lig med, at krigen var vundet. Tværtimod.

Find fem forklaringer på, hvordan det kunne lade sig gøre for romerne at undertvinge sig Italien.

MENS DU LÆSER

Kong Pyrrhos, der invaderede Italien 280 f.v.t. og i et blodigt slag besejrede den romerske hær, skal have sagt, at "endnu en sådan sejr, og vi har tabt."

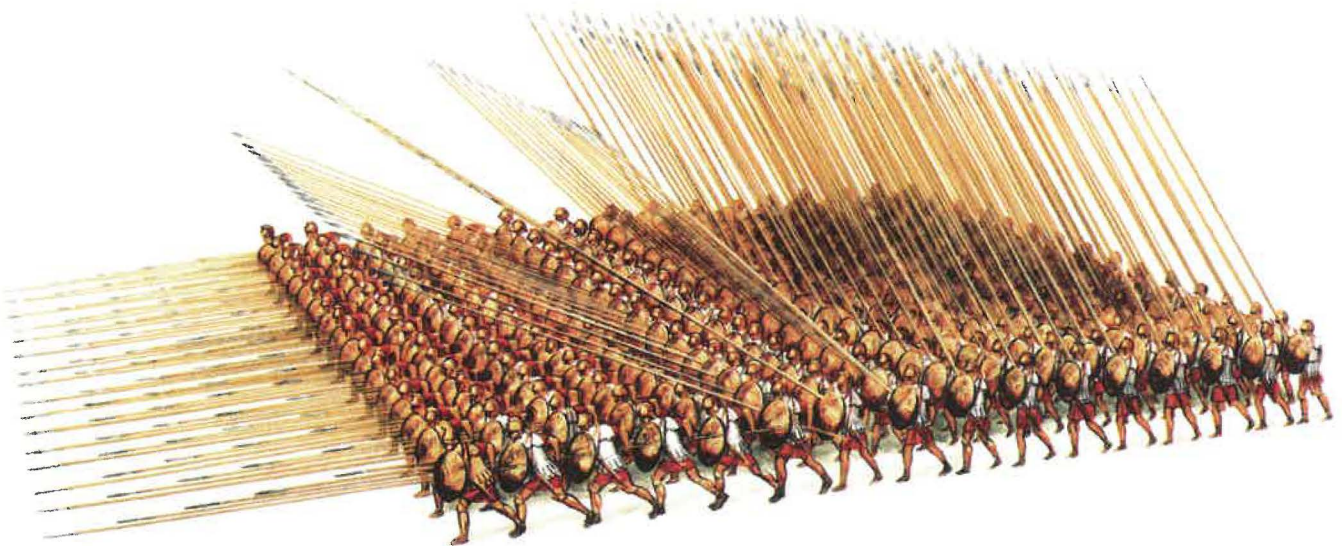
I det sidste og afgørende slag havde romerne endnu en gang stablet en ny hær på benene. Da romerne sendte grise ind på kamppladsen, gik Pyrrhos' krigsefanter i panik. De af Pyrrhos' soldater, der ikke blev trampet ned, flygtede, og Pyrrhos måtte drage hjem med et nederlag i bagagen.

Del og hersk

I starten var de romerske soldater stillet op i en falanx (billedet). Problemet ved falanxen var, at den var sårbar mod angreb fra siden, så derfor gik man over til en mere fleksibel taktik, hvor enhederne blev stillet op som på et skakbræt.

Fælles for de årsagsforklaringer, der indtil nu er blevet nævnt, er, at de alle drejer sig om en særlig romersk krigermentalitet. Der er ingen tvivl om, at de mange krige havde gjort Rom til et militærsamfund, hvor borgerne var bønder og krigere på samme tid. Andre forklaringer koncentrerer sig imidlertid om enten politiske eller samfundsmæssige forhold.

Meget ofte nævnes romernes "del og hersk"-politik som en årsag til ekspansionen. Fra de første sejre over nabobyerne brugte Rom et system, hvor de betyngne byer indgik fredstraktater, der stillede dem forskelligt: Nogle byer blev erklæret for venner med dertil hørende fordele, andre blev simpelthen overtaget af Rom, mens andre igen blev forbundsfæller

Efter grundlæggelsen af Rom strømmede det til med flygtninge, der så chancen for et fristed i den nye by. De fleste var mænd, og der var derfor mangel på kvinder. Romulus kom så på den idé at invitere nabostammerne til en dyst til ære for Neptun. Midt under dysten gav Romulus signal til at overmande mændene og røve kvinderne. Resultatet var krig mod sabinerne og flere andre naboer. Maleri af Nicolas Poussin (1637-38).

ÅRSAGSFORKLARINGER

med skiftende grader af selvstyre. Som følge af dette system havde romernes tidligere fjender intet til fælles og havde derfor ingen interesse i at slutte sig sammen og gøre oprør. Faktisk fik byerne tildelt store fordele, hvis de "opførte sig ordentligt", mens de "uvorne" byer blev straffet. Det kunne man kalde "pisk og gulerod-systemet".

En endnu mere jordnær forklaring er, at romernes mandskabspotentiale meget ofte var større end modstandernes. De havde simpelthen flere soldater end de andre.

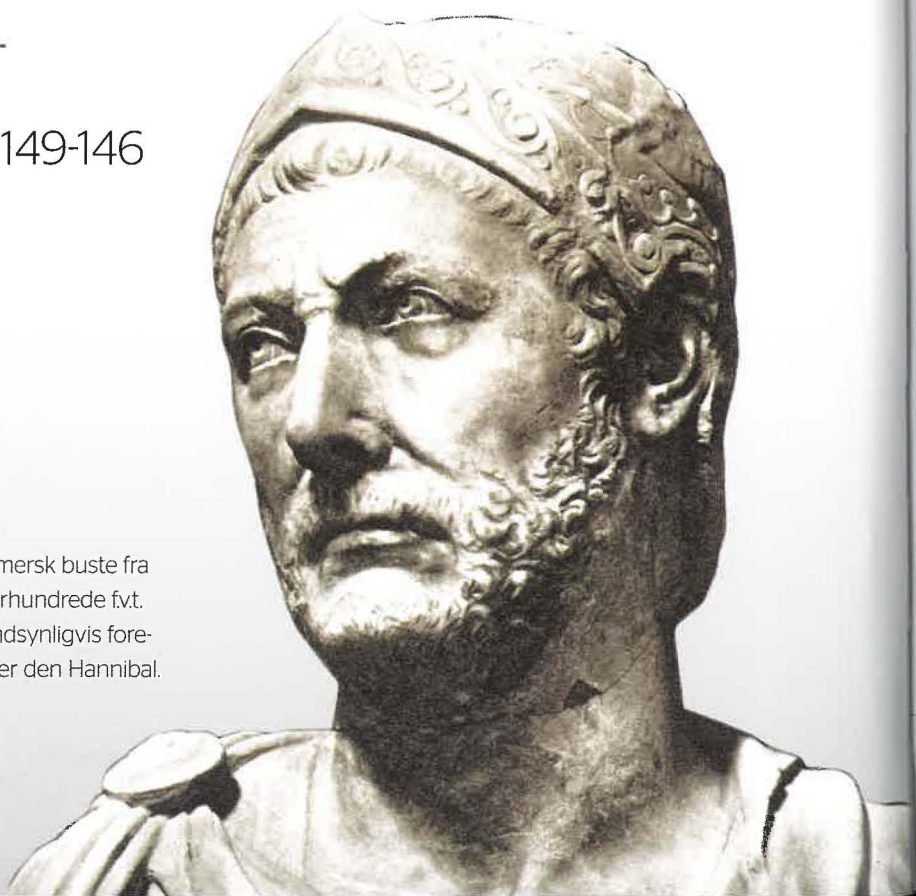
Dette kunne lade sig gøre af to årsager. Dels sørgede forbundsfællesystemet for, at romerne aldrig stod alene og kunne trække på forskellige alliancer. Dels omdannedes Rom som en følge af krigene og de mange krigsfanger til et slavesamfund, der gjorde det muligt at få dyrket jorden, også selv om bonden var i krig. Man kan sige, at slaverne frigjorde en ressource, der gav romerne frihed til at slå.

III

DE PUNISKE KRIGE

264-241, 218-202 OG 149-146
ALT SAMMEN F.V.T.

Romersk buste fra
2. århundrede f.v.t.
Sandsynligvis fore-
stiller den Hannibal.

Den næste omgang i romernes greb efter verdensmagten kom med de puniske krige. Krigene strakte sig over tre faser i årene 264-146 f.v.t. og enden på dem blev, at romerne var den allerstørste magtfaktor i Middelhavet, som de nu – med rette – kunne kalde *Mare Nostrum* (Vores Hav).

Romernes modstandere var det handelsfolk, som romerne kaldte punere (*poeni*). De havde deres hovedbase i Karthago, der lå cirka der, hvor Tunesiens hovedstad Tunis ligger i dag, men deres indflydelse strakte sig over det meste af det vestlige Middelhav. Indtil den italiske halvøes endelige erobring i 265 f.v.t. havde romerne og punerne haft venskabelige forbindelser, men herefter var havet åbenbart ikke stort nok til begge folk.

Den første konfliktzone var Sicilien, der var domineret af punerne. I 264 f.v.t. blandede romerne sig i en lokal konflikt og sendte soldater til øen. Krigen var brudt ud.

Kampen om Middelhavet

Den græsk-romerske historieskriver Polyb, der levede fra ca. 203-120 f.v.t. fortæller, at han havde hørt om en traktat mellem romerne og karthagerne (altså punerne), "ifølge hvilken romerne skulle holde sig borte fra hele Sicilien og omvendt karthagerne fra Italien." Hvis en sådan aftale havde eksisteret, var romerne altså den aggressive part, og oven i købet havde de brudt de hellige løfter, der var aflagt på traktaten.

Som den dygtige historiker han var, gik han i arkiverne – faktisk i skatkammeret ved Jupiters tempel i Rom – og tjekkede, om der fandtes en sådan traktat dér. Det gjorde der ikke, og Polyb konkluderede derfor, at "der aldrig har været, og heller ikke nu er, noget spor efter en sådan overenskomst." Det passer fint sammen med, at romerne jo altid sørgede for at føre *retfærdige krige*. Alligevel mener mo-

1. Find følgende steder på kortet s. 21: Rom, Karthago, Messina, Sicilien, Sardinien, Sagunt, Cannæ, Zama.
2. Hvem var punerne?
3. Hvornår var første puniske krig, hvad sloges de om og hvad blev resultatet af krigen?
4. Hvem var Hannibal?
5. Hvilken betydning fik Sagunt?
6. Hvad blev det samlede resultat af de tre puniske krige?
7. Hvem var Polyb og Livius?
8. Skriv 2 forskelle på Polybs og Livius' fremstilling.

MENS DU LÆSER

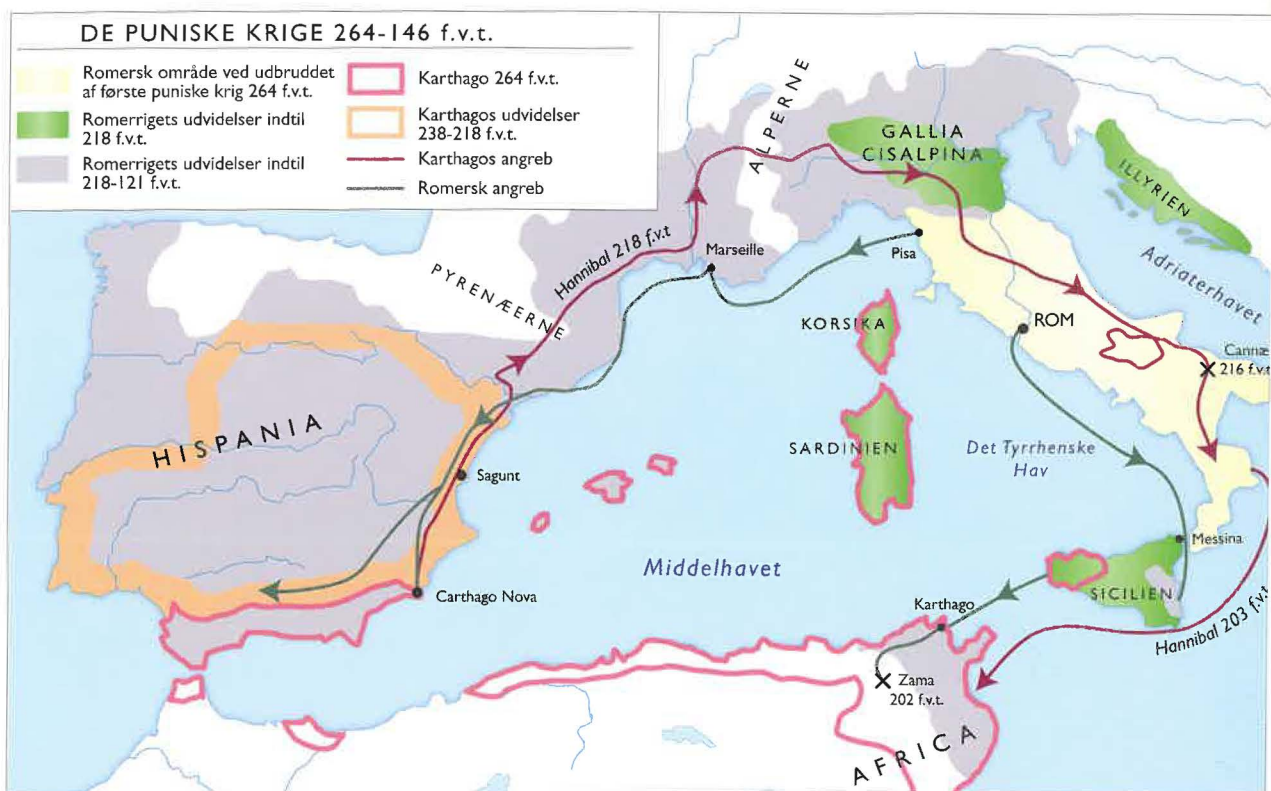
derne historikere, at traktaten rent faktisk har eksisteret, og at romerne brød denne traktat.

I hvert fald sloges romere og punere om Sicilien i over 20 år. Romerne havde i begyndelsen en del vanskeligheder, fordi Karthago kontrollerede havene med sin stærke flåde, mens romerne havde været vant til at føre krig på landjorden. Løsningen var at udstyre de romerske skibe med entringsbroer, så soldaterne – lige som i en piratfilm – kunne borde de puniske skibe og på den måde føre landkrigen ud på havet.

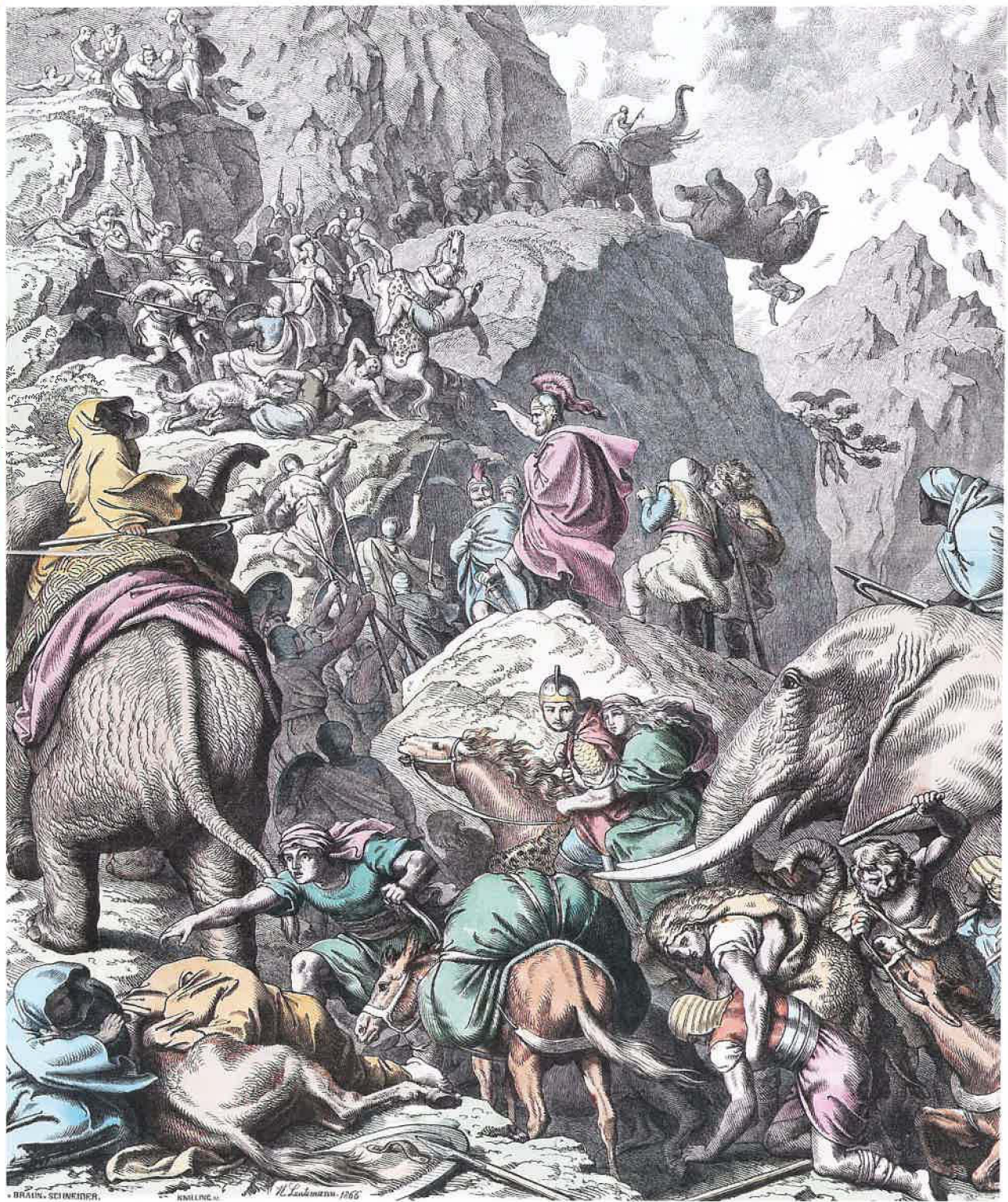
Efter 20 års krig sejrede den romerske stædighed. Punerne havde fået nok og overlod Sicilien til romerne. Men da de puniske lejesoldater efterfølgende gjorde oprør, fordi lønnen lod vente på sig, så Rom sit snit til at presse citronen yderligere: Nu forlangte de en forhøjelse af krigsskadeerstatningen, og punerne skulle ud over Sicilien også afgive øen Sardinien. Det vakte naturligvis vrede, men punerne havde intet andet valg end at acceptere. Alternativet var fornyet krig.

I stedet udvidede Karthago sin magt i Spanien, hvor der fandtes rige sølvminer. Punernes general Hannibal sørgede dog for ikke at træde romerne over tærne. Aftalen med romerne var, at Karthago ikke måtte udvide nord for Ebro-floden, og det holdt Hannibal sig til. Men da romerske udsendinge dukkede op med krav om, at Hannibal skulle holde fingrene fra byen Sagunt, 135 km syd for Ebro, reagerede han i 219 f.v.t. ved at angribe byen. Krigen brød ud igen.

Det hele begyndte med en slem forskrækkelse for romerne. Ung og dristig, som han var, drog Hannibal nemlig med sin hær – med krigselefanter og det hele – over alperne og ned i Italien. I teorien et fuldstændig vanvittigt træk. Romerne blev i den grad taget på sengen, og Hannibal nedslagtede adskillige romerske hære. Slaget ved Cannæ blev højdepunktet. Her havde romerne samlet en hær, der var dobbelt så stor som Hannibals, og i tiltro til deres overlegne styrke fattede de romerske soldater ikke mistanke, da punerne i ordnet geled påbegyndte en langsom tilbagetrækning. Ved på den måde at blive lokket frem opdagede legionærerne for sent, at Hannibal i al hemmelighed havde sendt store troppestyrker rundt om den romerske hær, der nu var omringet. Nu bredte panikken sig. De romere, der ikke faldt for punernes spyd, blev trampet ihjel eller flygtede. Under en tredjedel af den romerske hær overlevede Cannæ.

Romernes redning blev deres sædvanlige stædighed og Hannibals vanskelige forsyningsituation. Mens det tilsyneladende var muligt at stampe den ene romerske legion op af jorden efter den anden, var Hannibal afhængig af, at hans forsyninger skulle sejles til Italien fra Afrika. Samtidig angreb romerne Spanien og til sidst også selve Afrika. I 202 f.v.t. vandt romerne slaget ved Zama, syd for Karthago, og afgjorde krigen. Udbyttet af krigene var imponerende: et utal af slaver, guld og sølv i rige mængder, Sicilien, Sardinien, Spanien og – efter at romerne 149-146 f.v.t. endeligt udslettede Karthago – også Nordafrika. Rom var nu et verdensrige.

KILDEANALYSE

KILDER

Polyb: Årsagerne til den anden puniske krig

Historieskriveren Polyb levede ca. 203-120 f.v.t. Han var født i Grækenland, men blev ført til Rom i 168 f.v.t. hvor han bl.a. blev ven med den romerske hærfører Scipio den Yngre, der førte den romerske hær i den tredje puniske krig. Polyb var ikke-romer og skrev på græsk, og dermed har vi altså en udefrakommendes syn på begivenhederne. Endvidere var han en samvittighedsfuld historiker, der tjekkede sine kilder og – når han skulle sige det selv – beskæftigede sig med "alvorlig historie" og ikke "almindelig barberstuesnak". På den anden side beundrede han romerne for deres dygtighed, der havde skænket dem så store sejre. I uddraget skildrer han årsagerne til den anden puniske krig, og han diskuterer, hvem der havde ansvaret for krigen.

Man må som den væsentligste årsag til krigen mellem romerne og kartagerne regne forbitrelsen hos Hamilkar, Hannibals far. [Efter nederlaget i den første puniske krig] ventede han blot på en lejlighed til at slå løs. Hvis nu karthagerne ikke havde fået de oprørske lejetropper at trækkes med, ville han straks selv have taget fat igen og have rustet sig til en ny krig; men de indre uroligheder kom ham i vejen, og han måtte bruge al sin tid og kraft på dem.

Den situation udnyttede romerne og truede igen med krig, hvis karthagerne ikke accepterede en ny – hårdere – fred. Stillet over for det ultimatum

(...) gav karthagerne efter for omstændighederne; for at de ikke på et så uheldigt tidspunkt skulle få en krig på halsen, måtte de, så nødigt de end ville – men de havde ingen anden udvej – rømme Sardinien og betale 1200 talenter. Deri må man se den anden og vigtigste årsag til den krig, som siden brød ud. Til Hamilkars egen harme kom nu hans medborgeres vrede over disse romerske krav.

Forrige side:

Hannibal og hans hær krydser Alperne. Stik fra 1800-tallet.

Hamilkar døde i 229, men forinden havde han opdraget sønnen Hannibal til at overtage kampen mod romerne. Polyb fortæller endda, at Hannibal som ni-årig blev sat til at sværge, at han "aldrig ville blive ven med romerne." I 221 overtog Hannibal kommandoen over Karthagos hær i Spanien, som han erobrede på kort tid. Det var dog ikke alle byer, der blev erobret.

Sagunt søgte Hannibal så vidt muligt at holde sig fra, da han ikke ville give romerne nogen gyldig grund til krig, inden han havde sikret sig sit herredømme over resten af landet. Saguntinerne havde imidlertid sendt bud til Rom, dels fordi de var bange for deres eget vedkommende og forudså, hvordan det ville gå, dels fordi de ville have, at romerne fik kendskab til de fremskridt, karthagerne gjorde i Spanien. Romerne havde flere gange tidligere ikke villet høre på dem; men nu udsendte de nogle mænd, der skulle undersøge forholdene på stedet. Hannibal gav dem foretræde og hørte på, hvad de havde at fremføre om situationen. Romerne stillede det eftertrykkelige krav, at han skulle holde sig fra Sagunt, da den stod under deres beskyttelse. Men ung, som Hannibal var, opfyldt af kæmplyst, heldig i sine foretagender og fra gammel tid opbragt på romerne, optrådte han over for udsendingene, som om han drog omsorg for saguntinerne, og han bebrejdede romerne, at de kort tid i forvejen under nogle indre uroligheder i Sagunt, da de havde fået det hverv at stifte fred imellem parterne, mod al lov og ret havde ladet nogle af de ypperste mænd dræbe. Han ville, sagde han, ikke lade et sådant retsbrud gå ustraffet hen; thi det var en nedarvet skik hos karthagerne ikke at se roligt på, at nogen led uret.

Herefter sendte Hannibal sine tropper mod Sagunt, der erobredes efter otte måneders belejring. Polyb fortsætter:

Så snart romerne havde hørt om den ulykke, der var overgået Sagunt, udpegede de straks gesandter og sendte dem omgående til Karthago. Kartthagerne blev stillet over for to muligheder; den ene ville medføre skam og skade, hvis de gik ind på det; den anden ville være begyndelsen til store begivenheder og krig. Enten skulle karthagerne nemlig udlevere deres hærfører Hannibal samt hans rådgivere til romerne, eller også ville der blive erklæret dem krig.

Karthagerne valgte den sidste mulighed. Polyb giver til slut sin egen vurdering af årsagerne til krigen:

Sådan hænger det sammen, og det er en kendsgerning, at saguntinerne allerede flere år før Hannibals tid har givet sig ind under romernes beskyttelse. Hvis man altså sætter Sagunts ødelæggelse som årsag til krigen, må man indrømme, at karthagerne gjorde uret i at begynde den. Men hvis man som årsag sætter den omstændighed, at romerne fratog dem Sardinien og samtidig afpressede dem penge, må man naturligvis indrømme, at det var med god grund, karthagerne åbnede Hannibal-krigen; thi ligesom de tidligere havde bøjet sig for omstændighederne, således greb de nu lejligheden til at hævne sig på dem, der havde forudrettet dem.

Livius: Årsagerne til den anden puniske krig

Titus Livius levede 59 f.v.t. til 17 e.v.t. Han var en slags "officiel" historiker, fortæller under kejser Augustus og havde det klare formål at kaste så megen glans over Romerriget – og særligt Augustus – som muligt. Dermed ikke sagt at hans værk er pure opspind. Han skrev gerne trofast af fra historikere, der levede under de puniske krige, men hvis værker er gået tabt. Ligesom Polyb beskrev han årsagerne til den anden puniske krig.

Hadet mellem punere og romere var næsten stærkere end deres hære, idet romerne var rasende, fordi de besejrede uden grund påførte sejrherrene krig, og karthagerne, fordi de mente, at de måtte tåle et hovent og grisk diktat. Der går også det rygte, at Hannibal knap ni år gammel gik hen til sin far, der stod og ofrede, inden han skulle føre hæren over til Spanien efter afslutningen af den afrikanske krig, kærtegnede ham barnligt og bad om at komme med til Spanien. Faderen tog ham da med hen til alteret, lod ham lægge hånden på ofret og sværge den ed, at han ville være romerfolkets fjende, så snart han var gammel nok. Tabet af Sicilien og Sardinien pinte denne ambitiøse mand. For Sicilien var blevet opgivet alt for hovedkulds, og Sardinien var blevet taget af romerne med list under urolighederne i Afrika.

I spillet *Rome - Total War* skal man blandt andet erobre Karthago. Kan man lære historie ved at spille computerspil?

Da denne Hamilkar [Hannibals far] havde et mærkeligt greb på at bringe fremmede folk ind under sin indflydelse og få herredømme over dem, havde romerne fornyet den gamle traktat; ifølge traktaten skulle floden Ebro være grænse mellem de to riger, og Sagunt, der lå midt mellem de to riger, skulle bevare sin frihed.

Livius fortæller derefter, at romerne sendte gesandter til Hannibal for at indskærpe, at Sagunt var under romernes beskyttelse. Der var det imidlertid for sent. Hannibal var gået til angreb, og gesandterne blev blankt afvist. De drog dernæst til Karthago for at kræve Hannibal udleveret, men blev også der afvist.

KILDEANALYSE

Omtrent på samme tid, som udsendingene vendte hjem til Rom fra Karthago og rapporterede, at de havde mødt fjendskab alle vegne, fik man meddelelse om Sagunts fald. Senatorerne blev grebet af sorg og medfølelse med forbundsfællerne, der på en så oprørende måde var gået til grunde, og de fyldtes af skam over ikke at have bragt hjælp, af vrede mod karthagerne og af frygt for fremtiden, som om fjenden allerede stod foran byens porte. De blev så fortumlede af så mange følelser på én gang, at de snarere frembød et billede på forvirring end på kølig overvejelse. Thi de havde endnu aldrig truffet en så hidsig og krigerisk modstander, og der havde heller aldrig før hos dem selv hersket en sådan ligegyldighed og ukrigerisk ånd.

Punerne derimod var en soldaternation, trænet i 23 års hårde, men altid sejrige felttog mod Spaniens folk og kommanderet af en energisk fører. De havde netop tilintetgjort en overmåde rig by og var nu ved at sætte over Ebro-floden. De førte mange af Spaniens folk med sig. De ville ophidse de evigt krigslystne gallere. Romerne ville i selve Italien, ja uden for Roms mure komme til at kæmpe med hele verden.

IV

DEN ROMERSKE REPUBLIK I KRISE

En romersk taler iført
toga. Mellem 3. og 1.
århundrede fvt.

I 49 f.v.t. udbrød der borgerkrig i Romerriget. Hærføreren Gajus Julius Cæsar gik med sine loyale og kamptrænede legioner over grænsefloden til Italien og tørnede sammen med den anden supermand i det romerske verdensrige, Gnaeus Pompejus Magnus. Resultatet af borgerkrigen blev et diktatur under Cæsar. Og dermed var den republik, som romerne var så stolte af, en saga blot.

Men hvad var den økonomiske, politiske og mentalitetsmæssige baggrund for republikkens undergang?

Økonomi

Økonomi handler om penge, men penge er jo bare et symbol på værdier. I Romerriget var der værdi i jord, korn, oliven, vin og slaver, og det var netop forandringer i denne økonomiske basis, der forandrede vilkårene for den måde, man førte politik på.

Indtil de puniske krige omkring 200 f.v.t. havde den fri bonde været den dominerende økonomiske enhed i området omkring byen Rom. Det var også ham, der udkæmpede Roms krige som menig legionær, og som gik med i paraden, når hærføreren fejrede sin triumf. Men med sejren over Karthago og indlemmelsen af store – og rige – områder oplevede byen et sandt økonomisk boom. Dels fordi man fik store værdier og skatte fra de erobrede områder, f.eks. Spaniens sølvminer, dels fordi opgaven med at rejse ud og forvalte provinserne gik til indflydelsesrige politikere. Disse politikere havde ført en dyr valgkamp for at nå magtens tinde, og nogle af dem så opgaven som en mulighed for at tjene investeringen hjem – simpelthen ved at udplyndre provinsen. Resultatet blev en strøm af rigdomme

1. Hvad er argumenterne for, at republikken var et oligarki?
2. Hvilke forskellige typer magistrater var der?
3. Hvad var senatets rolle?
4. Hvorfor blev den romerske overklasse rigere fra 200 f.v.t. og frem?
5. Hvad brugte de deres rigdom på?
6. Hvorfor flyttede så mange småbønder til Rom?
7. Hvad gik klient-systemet ud på?

MENS DU LÆSER

til Roms overklasse, der nu havde mulighed for at forbruge mere, hvad der som bekendt fører til øget efterspørgsel og øget behov for arbejdskraft.

Overklassen investerede imidlertid også sine nyvundne rigdomme i de horder af slaver, der fulgte med krigene. Slaverne blev brugt på gårde, som rige romere besad eller havde opkøbt til lejligheden. En rig romer kunne have 10 eller flere gårde rundt omkring i Italien, hver med 10-20 slaver, der producerede korn og i stadig højere grad oliven og vin. Det var der nemlig penge i.

Nu fik den lille bonde problemer. Han havde ikke overskud til at vente på, at oliventræerne voksede sig bæredygtige og kunne derfor ikke hente den samme økonomiske gevinst som rigmændene. Og når nu køberne stod på spring – særligt var rigmændene interesserede, hvis bondens jord var af høj kvalitet – må det have været fristende at sælge jorden og flytte til byen, hvor der jo var efterspørgsel på arbejdskraft.

Det var lige netop det der skete. Rom tidoblede sit indbyggertal og blev omkring Kristi fødsel en gigantisk storby med måske 1 million indbyggere, måske endnu flere. Typisk arbejdede den tidligere bonde med handel og håndværk fra sin egen lille butik, der ikke var meget andet end et vindue og en disk, og/eller han ernærede sig med forskellige småjobs. Det gav olivenolie på brødet, men heller ikke meget mere. Når livet i

En typisk butik – her en slags café, et thermopolium, i Roms havneby Ostia.

storbyen samtidigt var usikkert – der fandtes hverken rigtigt politi eller brandvæsen – havde den lille mand brug for nogen at søge hjælp og støtte hos. Denne støtte var rige romerske politikere mere end villige til at give. Og det fik enorm betydning for det politiske spil og det romerske samfund.

Politik

Den romerske republik blev ledet af en gruppe embedsmænd eller *magistrater*. Havde man tid og penge til at stille op i politik, kunne man blive valgt som magistrat, men så fik man også ansvaret for en del af den offentlige administration i et helt år. Det gav magt og enorm prestige, jo længere man nåede op i systemet.

Som 30-årig kunne den unge romer for første gang stille op til kvæstor, den magistrat der havde ansvaret for pengekassen.

Næste skridt var posten som ædil. Her var det rigtig vigtigt at have pengepungen i orden, for ud over at sikre ro i gaderne skulle ædilen også stå for kornforsyning til byen Rom og for underholdning til masserne – f.eks. gennem gladiatorkampe, teater eller hestevæddeløb. For at øge sin popularitet og dermed chancen for at blive valgt til en endnu højere post betalte ædilen oftest af egen lomme.

Endelig var der de høje poster som prætor og konsul. Prætoeren overvågede retssystemet og fastlagde principper for retssager, mens de to konsuler var Roms øverste ledere, der også havde kommandoen i krig.

Et embede som magistrat medførte en plads i senatet, en forsamling af ældre herrer, der på papiret kun var rådgivende. I realiteten var respekten for traditionen og forfædrenes skikke (*mos maiorum*) så stor, at et råd fra senatet næsten altid blev fulgt. På den måde lå en stor del af magten hos senatet i en meget lang periode.

Slagmarken i romersk politik var *folkeforsamlingen*, der stemte om lovforslag og valgte, hvem der skulle lede republikken. Det kan lyde demokratisk, men er det ikke. Forsamlingen var nemlig inddelt i klas-

De gigantiske bronzedøre fra senatet blev i 1660 flyttet til Laterankirken i Rom.

ser, hvor de rige var delt i rigtig mange små grupper, mens almindelige mennesker var delt op i få, meget store grupper. Hver gruppe havde én stemme, og det var flertallet, der afgjorde hele gruppens indstilling til en sag. Bagefter blev der talt op, hvad grupperne havde stemt, men når man nåede et flertal, stoppede man med at tælle. Man begyndte altid med at optælle de rigeste klasser, og da det var dem, der var flest af, nåede de lavere klasser ikke altid at komme til afstemning, selv om det var dér, flertallet af befolkningen hørte hjemme. Kvinder, fremmede og slaver havde naturligvis ikke stemmeret.

Sammen med at politisk arbejde var ulønnet – og at det derfor kun var de rige, der havde råd til at stille op til valg – betød dette system, at de herskende i den romerske republik var en ret lille gruppe mænd fra overklassen. Man kan kalde det et fåmandsstyre eller oligarki.

På den anden side var politikerne afhængige af at blive valgt på folkeforsamlingen, og det var derfor vigtigt at skaffe sig tilhængere, også blandt almindelige romere. Kampen om tilhængere var uløseligt forbundet med det særlige romerske forhold mellem *klient* og *patron*.

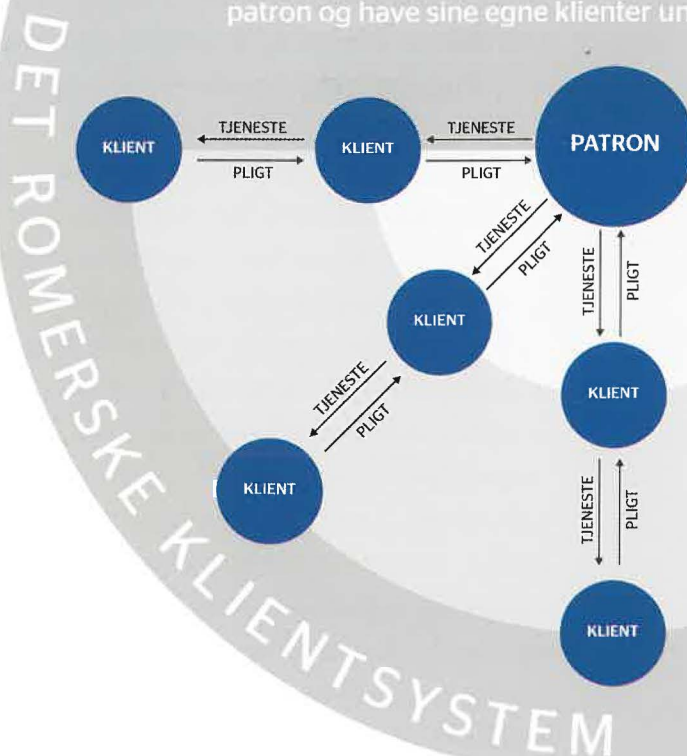
Mentalitet: Klient-systemet

Klient-systemet havde eksisteret så langt tilbage, nogen romer kunne huske, men nu blev det for alvor relevant. Der var tale om et gensidigt forpligtende forhold mellem en indflydelsesrig og økonomisk stærk mand (*patron*) og en svagere stillet klient. Patronen skulle sørge for sin klient, typisk hjælpe ham med råd, lån eller beskyttelse, hvis han kom i vanskeligheder. Denne velgerning bandt klienten til troskab mod patronen. F.eks. kunne klienten møde op hver morgen foran patronens hus for at vise sin taknemmelighed eller følge ham rundt i byen som livvagt eller bare som et omvandrende heppekor.

For klienten var der umiddelbare fordele ved systemet, om end han måtte opgive noget af sin personlige frihed. For patronen lå fordelene ikke kun i den enorme prestige, det gav at have et stort følge af klienter. Det blev også i stigende grad en nødvendighed, hvis man ville gøre sig i politik – en politiker kunne have tusinder af klienter – for selvfølgelig stemte klienten på sin patron på folkeforsamlingen.

Den vandring fra land til by, der fulgte med slavelandbruget, betød, at der var masser af potentielle klienter, som rige romere med politikerambitioner kunne fiske op og binde til sig. Politik blev på denne måde ikke længere et spørgsmål om tradition, veltalenhed og budskaber, men udviklede sig til at blive en kamp om at få så mange klienter som muligt. Magten gled fra senatet og magistraterne til enkeltpersoner, der via deres klienter kunne kontrollere folkeforsamlingen.

Patronen havde oftest mange klienter, som han gjorde forskellige tjenester. Klienten havde til gengæld pligt til at gøre gengæld, når det var muligt. Venskab og troskab (loyalitet) bandt dem sammen, selv om ordet venskab som regel kun blev brugt, når patronen havde brug for sin klient. En klient kunne også selv optræde som patron og have sine egne klienter under sig.

KILDER

Quintus Tullius Cicero: Brev til broderen Marcus

I 64 f.v.t. søgte Marcus Tullius Cicero at blive konsul. På det tidspunkt var han Roms kendteste taler og advokat, og han fulgte livligt med i politik. Imidlertid var han ikke af nogen særlig berømt slægt, og den type kaldte de gamle adelige romere med foragt i stemmen for en 'ny mand' (homo novus). Det var en klar ulempe i valgkampen. Alligevel lykkedes det ham at blive valgt til konsul, måske pga. de råd lillebroderen gav ham.

Quintus hilser sin broder Marcus!

Selvom du har al den viden, som et menneske kan skaffe sig i kraft af medfødte anlæg, erfaring og indsigt, så mener jeg, at det er i overensstemmelse med vort nære forhold til hinanden, at jeg, der dag og nat er optaget af din valgkamp, skriver de ting til dig, som er faldet mig ind.

Du bør holde dig for øje, hvilken by du befinder dig i, hvilket embede du søger, og hvem du er. Næsten dagligt bør du sige til dig selv, når du går ned på Forum: "Jeg er en homo novus, jeg søger konsulembedet, byen er Rom." At du er en homo novus opvejes af din berømmelse som taler. Da din berømmelse som taler er dit springbræt, må du sørge for altid at være omhyggeligt forberedt, som om hele din prestige som taler stod på spil i hver enkelt sag, du fører.

Dernæst må du sørge for, at det bliver klart, hvor mange venner du har i de forskellige samfundslag. Du har nemlig på din side, hvad mange homines novi ikke har: alle skatteforpagterne, næsten hele ridderstanden, mange trofaste borgere i Italiens byer, mange personer, som du har forsvaret i retten, adskillige lav, en lang række unge mennesker, som følger dig som lærer i talekunst, og et stort antal venner, som daglig og vedholdende gør dig deres opvartning.

Hold alle disse samlede omkring dig ved stadige påmindelser og henstillinger. Gør dem på enhver måde klart, at de der skylder dig tak, netop nu har mulighed for at komme af med denne gæld, og at den, der vil være

din ven, aldrig vil få en bedre lejlighed.

Desuden bør man sørge for at have venner i enhver stand. For den ydre glans' skyld bør man være ven med personer, der er berømte på grund af ærefuldt udførte hverv eller afstamning. Selvom de ikke direkte bestræber sig på at skaffe stemmer, så bibringer de dog ansøgeren nogen værdighed.

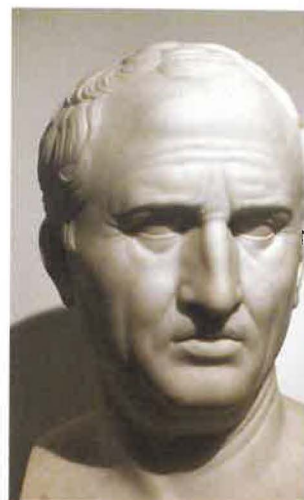
Sørg for, at du kontrollerer alle grupper i folkeforsamlingen gennem mange og forskelligartede venskabsforbindelser. Først og fremmest skal du naturligvis interessere dig for de romerske senatorer og riddere og for de foretagsomme og indflydelsesrige mænd fra de øvrige samfundsklasser. På Forum er der mange driftige byboere og mange frigivne, som er indflydelsesrige og aktive. Dem skal du bearbejde med den største omhu. Du skal opsøge dem eller sende bud til dem enten selv eller gennem fælles venner, så at de støtter dig. Du skal vise dem, at de derved gør dig den største tjeneste.

Endvidere må du tænke på hele bybefolkningen, alle foreninger, distrikter og naboskaber. Hvis du vinder de ledende personer i dem til venner, kan du gennem dem let beherske folks stemmeafgivning.

Du skal også sørge for, at du hver dag har et talrigt følge af alle slags mennesker, af alle stænder og aldersklasser. Af deres store mængde kan man drage slutninger om din store styrke og om dine chancer på valgpladsen. De som slutter sig til dig kan deles i tre grupper: de som kommer hjem til dig for at opvarte dig, de der følger dig fra hjemmet til Forum, og de der følger dig overalt.

Da der nu er talt tilstrækkeligt om at knytte venskaber, vil jeg gå over til at tale om den del af valgkampen, der drejer sig om at få folkets støtte. I den sammenhæng er det vigtigt at kunne huske navne, at kunne smigre, at være utrættelig, venlig, at have et godt rygte og at kunne indgyde tillid angående republikkens fremtid.

Først må du sørge for, at den enkelte mærker, at du kender ham – hvad du allerede gør – men du må gøre det bedre og bedre for hver dag. Intet synes at være mere populært eller mere værdsat. Derefter må du foregive, at du besidder egenskaber fra naturens hånd, som du ikke har. Selvom den medfødte karakter uden sammenligning er den stærkeste, synes det dog som en foregivelse – gennem nogle måneders valgkamp –

Marcus Tullius
Cicero (106-43 fvt.)

Senatus Populus
Que Romanus
- senatet og det
romerske folk - var
et motto og et
symbol på Romer-
riget. I dag bærer
Roms kloakdæksler
indskriften S.P.Q.R.

kan besejre ens natur. Du mangler ikke den naturlige venlighed, som er en god og behagelig mand værdig. Men smiger er i høj grad nødvendig, fordi den, selvom den er forkastelig og skændig under normale forhold, dog er uomgængelig i en valgkamp. Hvis du gør nogen til et dårligere menneske ved at holde med ham, så handler du forkert. Men hvis du gør ham venligere stemt, så er smiger ikke så foragtelig. Den er tværtimod nødvendig for den, der søger embede. Ansøgeren må afpasse og ændre sit ansigtsudtryk og sine udtalelser efter de personers mening og ønske, som han træffer.

Gavmildhed er af uhyre stor betydning. Der er her tale om rundhåndethed med penge, og den kan jo ikke udstrækkes til at gælde bredere lag. Men hvis dine venner roser den, vækker det sympati hos folket. Det kan også dreje sig om indbydelser til middage, som du og dine venner foranstalter, dels for tilfældigt indbudte. Du kan også vise din gavmildhed ved hjælpsomhed, som du må vise uden indskrænkning mod alle. Sørg for, at det er muligt at få adgang til dig dag og nat. Lad ikke blot dørene til dit hus stå åbne, men også dit ansigt og dit blik, som er døren til dit indre. Viser dit ansigtsudtryk, at du er fraværende og indesluttet, nytter det ikke, at dine døre er åbne. Folk lader sig ikke nøjes med løfter, især ikke

fra personer, der søger embede. De vil have, at man lover gavmildt og på en for dem hædrende måde.

Deraf følger også den enkle regel, at du må love energisk og gerne at gøre det, du forpligter dig til. Det, som forekommer dig for vanskeligt at gøre, og som er mere passende for omstændighederne (din valgkamp) end for din natur, og det, som er for svært, det skal du slå hen i spøg eller lade være at svare på. Det første er passende for et hæderligt menneske, det andet for en dygtig stemmesamler.

Som det sidste må du sørge for, at hele valgkampen er fuld af pragt, at den er strålende, storslået, har appel til folket, og at den er stilig og værdig. Ligeledes bør rygter – hvis det på nogen måde er muligt – udspre- des om forbrydelser, seksuelle udskejelser eller bestikkelse foretaget af dine medansøgere, alt efter den enkeltes karakter.

Under denne valgkamp må du også sørge for, at man får det indtryk, at du er hæderlig, og at republikken trygt kan se fremtiden i møde (med dig som leder). Men du skal ikke udtale dig om politiske spørgsmål hverken i senatet eller på folkemøder.

V

GAJUS JULIUS CÆSAR

OG ANDRE SOM HAM

Gaius Julius Cæsar.
Statue fra omkring
100 evt.

Forrige kapitel handlede om økonomi, det politiske system og klient-systemet som en bestemt måde at tænke på. Det er den slags, vi kalder historiske *strukturer*, altså nogle helt overordnede linjer, der danner baggrund for historiske begivenheder. Nu handler det om de mennesker, der blev hovedpersoner i dramaet.

Marius

En af dem var Gajus Marius, der blev valgt til konsul i 107 f.v.t. På det tidspunkt var Rom truet af kimbrere og teutonere, vilde barbarer fra nord – måske fra Jylland – der havde taget turen sydpå for at plyndre og hæрге. Konsul Marius havde alvorligt brug for nye soldater, men eftersom mange af bønderne havde solgt deres gård og var flyttet til byen, var rekrutteringsgrundlaget spinkelt. Marius kom derfor på den idé at se bort fra reglen om, at soldaterne skulle være bønder med en vis formue, og rekrutterede i stedet frivillige fra land og by, typisk fattige bondesønner. Med denne hær af frivillige gav Marius barbarerne tørt på.

Dette nye rekrutteringsprincip virkede. Men prisen var, at soldaterne ikke længere kæmpede for at forsvare egen jord og familie eller for republikken. De kæmpede for løn og for den mand, der skulle skaffe dem jord efter endt krigstjeneste: Gajus Marius. Man kan sige, at Marius havde gjort sine soldater en tjeneste ved at føre dem til sejr og sikre dem en god pension i form af en bondegård. Tjenesten skulle betales tilbage i form af livslang loyalitet. Dermed havde Marius en personlig hær af klienter, som så op til ham og ikke senatet:

Sulla

Andre fulgte Marius' eksempel. Konsulen i 88 f.v.t., Sulla (ca. 138-78 f.v.t.), satte det på spidsen, da han vendte hjem efter

1. Hvilken betydning har disse historiske personligheder haft for udviklingen i Romeriget? Skriv tre stikord til hver.

- Marius
- Sulla
- Crassus
- Pompejus
- Cæsar

2. Vurder troværdigheden af de 4 kilder. Hvilket indtryk giver de af Cæsar?

MENS DU LÆSER

at have vundet en række krige i det østlige romerrige. Ved hjemkomsten skrev han en liste over sine 4700 argeste – og rigeste – politiske modstandere og lod sine 120.000 veteraner henrette dem. Ofrenes jorder blev så fordelt blandt veteranerne som tak. Til gengæld sørgede de for at holde ham ved magten i Rom, indtil han i 79 f.v.t. trak sig tilbage og tilbageførte magten til senatet og det romerske folk.

Crassus og Pompejus

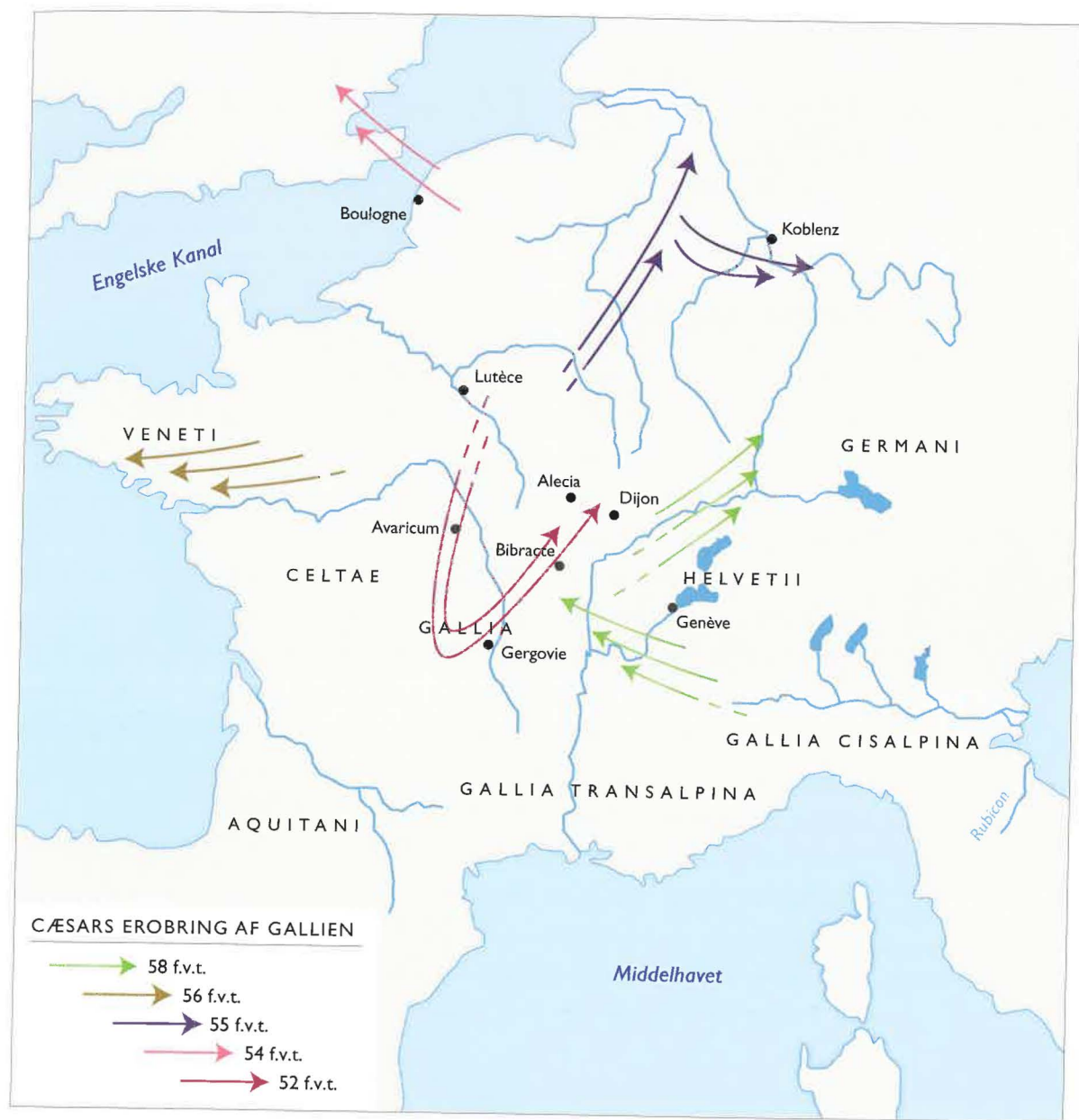
Dermed forsvandt problemet med de personlige hære imidlertid ikke. Hvis senatet ville bekæmpe indre og ydre fjender, måtte det alliere sig med generalerne. Da der omkring 70 f.v.t. både var problemer med sørøvere og gladiatoroprør, bad senatet to mægtige mænd – Gnaeus Pompejus og Marcus Licinius Crassus – om hjælp.

Den stenrige Crassus kom først på banen, og med sin private hær nedkæmpede han gladiatoren Spartacus' opstand med lige dele brutalitet og effektivitet. Historieskriveren Appian fortæller således; at de 6000 gladiatorer, der ikke blev hugget ned, til skræk og advarsel blev korsfæstet og hængt op langs vejen mellem Capua og Rom, en strækning på 200 kilometer.

Imens tog Pompejus sig af sørøverne, og i en gigantisk aktion støvsugede han nærmest Middelhavet. Sørøverne havde været en sand plage, så Pompejus blev overordentlig populær i Rom, men da han i 62 f.v.t. vendte tilbage efter store sejre i østen, nægtede senatet at uddele jord til hans veteraner. Det var senatet naturligtvis i sin gode ret til, men Pompejus var sine soldaters *patron* og var som sådan forpligtet til først og fremmest at sørge for sine klienter.

Cæsar

Derfor indgik han i 59 f.v.t. en aftale med Crassus og konsulen for dette år, Gajus Julius Cæsar. Alle tre havde et umådeligt antal klienter, der fulgte deres mindste vink, og sammen havde de derfor absolut kontrol over folkeforsamlingen. Her fik konsul Cæsar – sjovt nok med stort flertal – vedtaget jorduddeling til Pompejus' veteraner, og han fik selv Gallien som

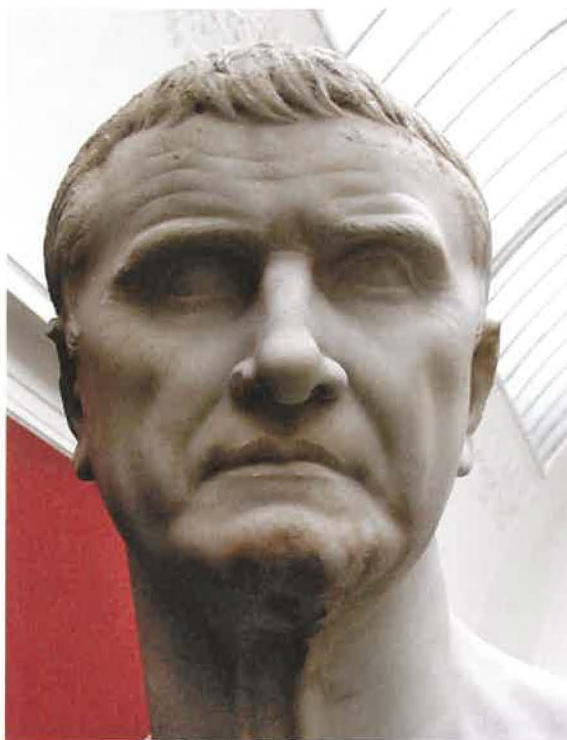
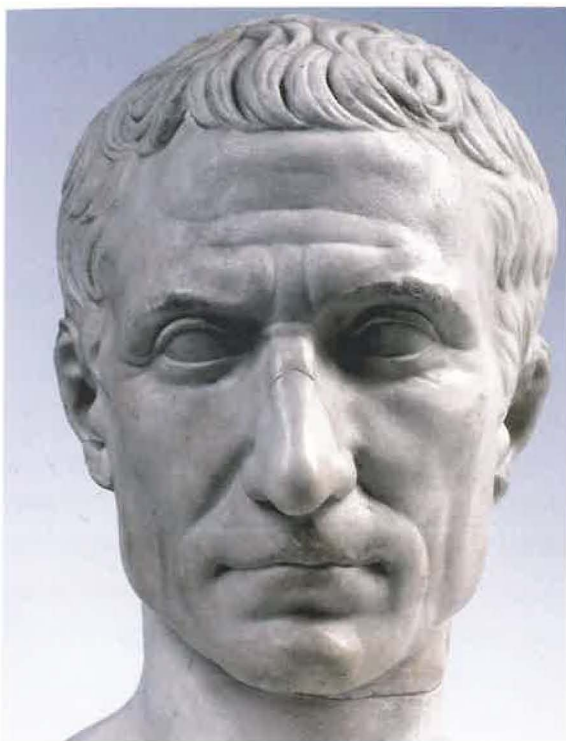
På få år lykkedes det Cæsar at besejre de galliske stammer, deriblandt helvetierne. Han sendte også ekspeditioner over Rhinen og til Britannien.

provins. Cæsar beseglede alliancen ved at lade sin unge datter Julia indgå i ægteskab med Pompejus. Ægteskabet var i første omgang taktisk, men det udviklede sig vistnok til oprigtig kærlighed. Senere delte de tre mænd ganske enkelt riget mellem sig, så Pompejus fik Spanien, Cæsar Gallien og Crassus Syrien.

Sidstnævnte Crassus gik det ilde. I et stort slag mod partherne i 53 f.v.t. blev han dræbt sammen med det meste af sin hær. Cæsar derimod erobrede i løbet af fem år hele Gallien – altså sådan cirka det nuværende Frankrig – til og med Belgien. Han har selv fortalt historien om Gallerkrigen gennem en ghost writer, der sørgede for at omtale hovedpersonen i tredje person. Det gav et skær af objektivitet.

Efter gallerkrigene var Cæsar rigets mægtigste mand – med en gigantisk hær af krigstrænede soldater, der alle havde været del af et enestående felttog og den største udvidelse af Romerriget siden de puniske krige. Da Cæsar gjorde anstalter til at vende tilbage til Rom, gik senatet i panik og bønfuldt Pompejus om at stoppe ham. Pompejus, hvis alliance med Cæsar havde ramt et nulpunkt ved Julias død i barselsengen, indvilligede. Da Cæsar i 49 f.v.t. havde stillet sin hær op ved Rubicon, grænsefloden mellem Gallien og Italien, stod han i et dilemma. Lod han sin hær overskride floden, ville det blive betragtet som en krigserklæring mod Pompejus og flokken af hvidklædte senatorer, der gemte sig bag ham. Men drog han alene til Rom uden beskyttelse, ville hans magt blive voldsomt reduceret; måske ville hans liv endda være i fare. I den situation skal Cæsar have sagt, at ”terningen er kastet” og beordret hæren over floden.

Den blodige borgerkrig, der dernæst rasede, blev kort og endte med, at Pompejus søgte tilflugt hos nogle ”venner” i Ægypten, der kvitterede med at hugge hovedet af ham. Cæsar var nu den stærke mand i Rom og lod sig vælge til diktator for livstid. Samtidigt gik der rygter om, at han drømte om kongetitlen (*rex*), hvilket ophidsede senatorerne voldsomt. En sammensværgelse under ledelse af senatorerne Brutus og Cassius myrdede derfor Cæsar i senatet den 15. marts 44 f.v.t. Man havde håbet på at kunne genskabe republikken, men realiteterne så anderledes ud. Der stod nye folk parat til at udfylde magttomrummet, og de havde *ikke* i sinde at respektere senatets råd.

Gaius Julius Cæsar (100 fvt. til 44 fvt.),
Gnaeus Pompejus Magnus (106 fvt. til 48 fvt.) og
Marcus Licinius Crassus (115 fvt. til 53 fvt.) var Roms
stærke mænd, der endte med at vælte republikken.

Busten af Pompejus står på Glyptoteket i København
og er verdensberømt, fordi den er så velbevaret og så
realistisk. Han skal have været meget stolt af sit opad-
strittende pandehår, der skulle udstråle virilitet og minde
om Alexander den Store.

KILDER

C. Julius Cæsar: Gallerkrigen

Kilden er skrevet i 50'erne f.v.t. Cæsar beskriver, hvordan det galliske samfund er bygget op og sammenligner tiden før sin ankomst med tiden efter. Cæsar omtaler sig selv i tredje person.

Den anden gruppe er de adelige. Når der er behov derfor i tilfælde af krigsudbrud – før Cæsars ankomst til Gallien hændte det næsten hvert år, at de angreb deres naboer eller selv måtte forsvare sig mod angreb fra disse – er de alle i felten. Og jo mere fornem og formuende en adelsmand er, des flere følgesvende og undergivne har han. Det er det eneste tegn på magt og position, gallerne kender.

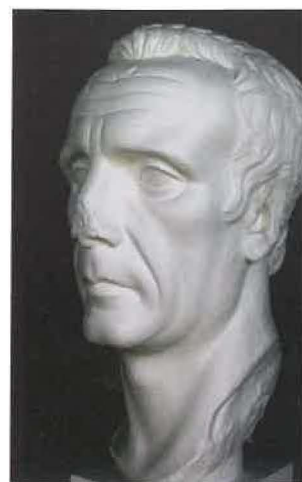
Hele det galliske folk er stærkt religiøst. Grundet deres religiøsitet bringer de, der er ramt af en sygdom eller udsat for krigens farer, menneskeofre eller aflægger løfte om at gøre det. Druiderne forretter disse offerhandlinger ud fra den tro, at menneskeliv kun kan gengældes med menneskeliv, og at de udødelige guder kun kan forsones på denne måde. Også på hele samfundets vegne foranstaltes ofringer af samme art. Andre gallere har nogle enormt store statuer, hvis lemmer består af flettede grene, hvori der anbringes levende mennesker. Der sættes så ild til dem, og menneskene omkommer omspændt af flammerne. Gallerne tror, at henrettelsen af tyve og røvere og andre kriminelle er guderne særligt velbehagelig. Men når der ikke er flere tilbage af den slags, går man over til henrettelsen af uskyldige.

C. Julius Cæsar: Borgerkrigen

Ud over Gallerkrigen skrev Cæsar et andet stort værk, Borgerkrigen, hvor han beskrev kampen mellem ham og Pompejus. Dette afsnit beskriver situationen, lige inden Cæsar overskred floden Rubicon i 49 f.v.t.

Efter at have fået kendskab til disse forhold holdt Cæsar en tale til sine soldater. Han gennemgik alle tiders overgreb på ham fra fjendernes side. Han beklagede, at Pompejus havde ladet sig fjerne fra Cæsar og lede på vildveje af dem som følge af misundelse og trang til at reducere Cæsars berømmelse, skønt Cæsar selv altid havde været en tilhænger og støtte for Pompejus' ære og anseelse.

Han opfordrede dem til at forsvare den feltherres agtelse og anseelse imod hans fjender, under hvis ledelse de i ni år havde haft stort held med at klare statens anliggender, havde udkæmpet særdeles mange sejrige slag og havde pacificeret hele Gallien og Germanien. Soldaterne fra den 13. legion som var tilstede – han havde indkaldt dem ved krigshandlingernes udbrud, de øvrige havde endnu ikke indfundet sig – brølede i kor, at den var rede til at gå til modangreb på overgreb mod deres feltherre.

Busten forestiller muligvis Cæsar. 1. århundrede f.v.t.

Sveton: Vurdering af Cæsar (Divus Julius 76-77)

Historieskriveren Sveton levede ca. 75 til 150 e.v.t. Indtil han blev fyret – måske pga. en affære med kejserinden – var han embedsmand og sekretær under kejser Hadrian. Noget af sin tid brugte han på at skrive biografier om kejserne, deriblandt om Cæsar. Han har ry for at svælge i sladderhistorier, men på den anden side havde han som embedsmand adgang til de kejserlige arkiver. I afsnittet før dette har Sveton rost Cæsars mildhed.

Cæsars øvrige handlinger og udtalelser vejer dog tungere til, således at det er den almindelige mening, at han misbrugte sin magt og med rette blev myrdet. Han tog nemlig ikke blot imod alt for store hædersbevisninger: konsulatet uden tidsbegrænsning, diktaturet på livstid og overopsyn med sædeligheden, hvortil kommer "Imperator" til fornavn, "Fædrelandets

Fader” som tilnavn, statue blandt kongerne og et ophøjet sæde i teateret; men han tillod også, at man tilkendte ham udmærkelser ud over, hvad der tilkommer et menneske: guldstol i senatet, processionsvogn og bærestol ved optog i circus (væddeløbsbaner), templer, altre, statuer ved siden af gudernes, en hynde magen til gudernes ved religiøse fester, særlige præsteskræder samt, at en måned fik navn efter ham. Desuden overtog eller bortgav han alle embeder efter forgodtbefindende. Da en konsul pludselig døde den 31. december, gav han det ledige embede til en ansøger for nogle få timer. Med en lignende vilkårlighed og foragt for skik og brug udpegede han embedsmænd for flere år ad gangen og lod ti forhenværende prætorer bære insignier som konsulere. Folk, han lige havde givet borgerret, heraf nogle fra halvbarbariske egne af Gallien, optog han i senatet. Desuden lod han sine egne slaver bestyre møntvæsenet og de offentlige afgifter. Kommandoen over de tre legioner, som han efterlod i Alexandria, gav han til Rufio, der var søn af en af hans frigivne, og som han havde haft et utugtigt forhold til.

De udtalelser, han fremkom med offentligt, var ikke mindre ubeherskede: ”Republikken er ingenting, kun et navn uden indhold eller realitet.” ”Sulla var en tåbe, siden han nedlagde diktaturet.” ”Folk skulle tage sig mere i agt, når de talte med ham, og regne hans ord for lov.” Hans hovmod gik så vidt, at han engang, da en spådomspræst meddelte, at et offerdyrs indvolde var ildevarslende, og at hjertet manglede, svarede, at fremtiden ville blive bedre, når han ville det, og at man ikke skulle regne det for et varsel, hvis en okse tabte sit hjerte.

Sveton: Drabet på Cæsar (Divus Julius 82)

Sveton beskriver også det dramatiske drab på Cæsar den 15. marts 44 f.v.t.

Da han satte sig, trådte de sammensvorne sammen om hans stol som for at gøre ham deres opvartning; og i samme øjeblik trådte Tillius Cimber, der havde påtaget sig at begynde, nærmere, som om han ville bede om noget. Da Cæsar rystede på hovedet og med en håndbevægelse betydede ham, at det måtte vente til en anden gang, greb han fat i hans toga ved

Grüner Caesar.
1. århundrede f.v.t.
Busten er lavet
af grønt skifer og
kan ses på Altes
Museum i Berlin.

begge hans skuldre; og da Cæsar udbrød: "Det her er jo vold," sårede den ene af Casca'erne ham bagfra, lidt neden for struben. Cæsar greb Casca i armen og gennemborede den med sin griffel; men da han forsøgte at springe frem, blev han standset af et nyt sår; og så snart han så, at der fra alle sider var rettet dragne dolke mod ham; drog han togaen op over hovedet og trak den samtidig med venstre hånd ned til anklerne for at falde med mere anstand, når også den nederste del af hans krop var tilhyllet. Så blev han dræbt med 23 stød; kun ved det første stød udstødte han en stønnen, uden ord; dog beretter nogle, at han sagde til M. Brutus, da denne styrtede ind på ham: "Også du, min søn." Alle flygtede, så han lå nogen tid som lig; endelig lagde tre slaver ham på en bære og bar ham hjem med den ene arm hængende ned fra båren. Mellem alle de mange sår fandtes der, efter lægen Antistius' skøn, intet dødeligt, undtagen ét i brystet, det andet han havde fået.

Julius Cæsars død.
Maleri af Vincenzo
Camuccini (1798).

VI

OCTAVIAN
ALIAS
AUGUSTUS

Cæsar var død, dræbt af 23 dolkestød. Ind på scenen trådte hans 19 år gamle adoptivsøn, Gajus Octavius, bedre kendt som Octavian. Til ham havde Cæsar testamenteret sit navn og sin gigantiske formue, og denne teenager krævede nu hævn over sin adoptivfaders mordere.

Nu var det sådan, at et forhold mellem patron og klient gik i arv, så alle Cæsars klienter tilhørte i princippet Octavian. I hvert fald var den ophidsede folkestemning i Rom på Cæsar-holdets side; at være senator med sympati for Cæsar-morderne var livsfarligt. Men alene kunne Octavian ikke klare skærene. Cæsars general og rådgiver Marcus Antonius var en oplagt allieret, og sammen havde de både absolut kontrol over folkeforsamlingen, men – nok så vigtigt – også over Cæsars trofasteste legioner. Antonius tog sig af at jage og nedkæmpe Cæsars mordere, og da han vendte sejrrigt hjem, giftede han sig med Octavians storesøster Octavia for at cementere alliancen.

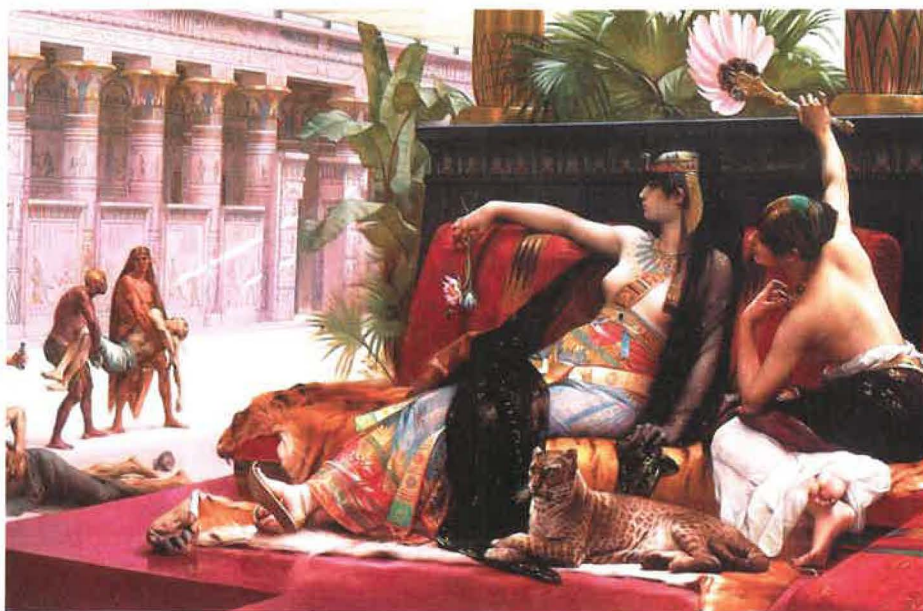
Octavian, Antonius – og Kleopatra

Forholdet mellem Octavian og Antonius havde egentlig aldrig været hjerteligt. Begge ventede på at snuppe magten for sig selv, og chancen kom, efter de to havde delt riget mellem sig. Antonius, der havde fået den rige østlige del, slog sig ned i Ægypten, hvor han på trods af ægteskabet med Octavia dannede par og partnerskab med den forførende dronning Kleopatra. Det valgte Octavian at opfatte som forræderi mod romerstaten, og han indledte et effektivt propagandafelttog, der byggede på halve sandheder og spillede på romernes xenofobi. At Octavians højtærede adoptivfader Cæsar også havde haft fornøjelsen af Kleopatras selskab, og at de

1. Slå alle ord op, du ikke forstår.
2. Hvem var Octavian?
3. Hvem var Marcus Antonius?
4. Hvilken rolle spillede Octavia og Kleopatra?
5. Hvad gjorde Octavian efter Slaget ved Actium 31 f.v.t.?
6. Hvad byggede Augustus sin magt på?
7. Hvem var Mæcenat, Livius, Vergil og Horats?
8. Giv et kort referat af teksterne af Augustus, Tacitus, Vergil og Horats.

MENS DU LÆSER

Forskellige udgaver af Kleopatra. Øverst et maleri (1887) af Alexandre Cabanel, hvor Kleopatra tester giftstoffers virkning på dødsdømte fanger. Til venstre skuespilleren Elizabeth Taylor i filmen *Cleopatra* (1963). I midten til højre en buste fra 1. århundrede f.v.t. Nederst til højre fra tegneserien *Asterix og Kleopatra* (1965)

endda havde fået sønnen Cæsarion sammen, spillede ikke nogen rolle i hetzen mod Antonius.

Propagandaen sikrede Octavian politisk og militær opbakning, og han kunne sende flåden under ledelse af vennen, den unge hærfører Agrippa, i krig. I søslaget ved Actium i 31 f.v.t. nedkæmpede Agrippa – eller rettere: hans soldater – Antonius' flåde. Kleopatra og Antonius begik efterfølgende selvmord, og Octavian var nu Romerrigets enehersker.

Augustus

Ingen havde regnet med, hvad Octavian dernæst gjorde: "Efter at have gjort ende på borgerkrigene og med alles tilslutning fået enevældig magt, lod jeg i mit 6. og 7. konsulat republikken overgå fra mit herredømme til senatets og romerfolkets frie rådighed. For denne fortjeneste fik jeg ved en senatsbeslutning navnet Augustus."

Sådan skriver Augustus – der betyder "den ophøjede", og som jo er den samme som Octavian – i sine erindringer. Med et tryllegreb genskabte han den skrantende republik og lod magten glide tilbage til senatet. Derefter optrådte han beskedent som politiker på lige linje med alle andre politikere, som en første blandt ligemænd. Med hans egne ord: "Efter den tid overgik jeg alle i autoritet og prestige, men havde ikke mere magt end mine kolleger i hvert enkelt embede."

Interessant er det, at umiddelbart efter at senatet havde fået foræret al magt, tildelte det Augustus overherredømme over provinserne og militæret. Det accepterede også, at han år efter år blev valgt til konsul, at han fungerede som ypperstepræst, samt at han altid var den, der først fik ordet, når senatet var samlet. Men stadig havde han "ikke mere magt end sine kolleger i hvert enkelt embede."

Til gengæld var der masser af konkret magt bag de 28 legioner, som Augustus gav lønforhøjelse og i samme omgang sikrede en god pension. Og pengene var intet problem; fra Cæsar havde han arvet en formue, der blev mangedoblet, efter at Augustus beslaglagde Ægyptens statskasse. Ubeskedent fortæller Augustus i sine erindringer, at han ud over gigantiske pengegaver til Roms fattige havde "hjulpet statskassen med mine egne penge, og herved har jeg overdraget dennes ledelse 150 millioner sester-

tier. Og i 6 e.v.t. overdrog jeg 170 millioner sestertier af min formue til militærkassen.” Der er ingen grund til at betvivle den række af pralerier, Augustus disker op med. For med gaverne fulgte også taknemmelighed og troskab. Han havde gjort alle Romerrigets indbyggere til sine klienter.

Propaganda

Hvis romerne skulle glemme, at de burde være taknemmelige, sørgede Augustus’ ven Mæcenat for at hyre kunstnere og skribenter af forskellig art, der fik samme opgave: at sikre Augustus en plads i verdenshistorien.

Mest konkret greb Livius opgaven an gennem et storværk om Roms historie fra den sagnomspundne grundlæggelse til historiens højdepunkt ved Augustus’ magtovertagelse. Vergil derimod forfattede et episk digt i stil med Illiaden og Odysseen, som han kaldte Æneiden, idet det handlede om helten Æneas’ tur fra Troja til Italien. Meningen var at glorificere Roms fortid og fortælle om de varsler om den guddommelige yngling, der tusind år senere ville skabe fred og balance i universet: Augustus. Digtet Horats kunne til gengæld nøjes med små, men effektive digte, bl.a. det berømte *Nunc est bibendum* (”så skal der drikkes!”), der fejrede sejren over Kleopatra og Antonius. Samtidig huggede billedhuggere statuer af Augustus i forskellige roller: hærfører, ypperstepræst og senator f.eks., mens mønter blev masseproduceret med forskellige motiver fra Augustus’ seire.

Augustus selv optrådte beskedent og med respekt over for senatet. Efter sigende boede han med sin familie i en lille villa på Palatinerhøjen i Rom, og han fik indført en lov, der skulle sikre moral og gamle dyder, *lex julia*. Loven indebar, at senatorer ikke måtte gifte sig med frigivne, prostituerede og skuespillere, og ugifte måtte ikke arve eller gå i teatret. Voksne mænd og kvinder skulle gifte sig og også få børn, helst så mange som muligt. Enker og fraskilte fik en bøde, hvis de ikke giftede sig igen. Som man nok kan tænke sig, blev loven alt andet end godt modtaget, og det kneb med at få den gennemført.

Udenrigspolitisk var målet stabile grænser, og det lykkedes også, dels ved at slutte fred med tidligere fjender, dels ved at sikre grænserne med militær magt. For det meste gik det godt, men en enkelt gang endte det

Octavian/Augustus.
Bronzebuste fra
27-25 f.v.t. Fundet i
Sudan. Nu på British
Museum i London.

rigtig galt for Augustus' legioner, nemlig i år 9 e.v.t., da Varus, statholderen i Germanien, og hele tre romerske legioner – dvs. mellem 15.000 og 20.000 soldater – blev nedslagtet.

Ved nyheden om nederlaget skal den aldrende Augustus have råbt: "Varus, giv mig mine legioner tilbage!"

rigtig galt for Augustus' legioner, nemlig i år 9 e.v.t., da Varus, statholderen i Germanien, og hele tre romerske legioner – dvs. mellem 15.000 og 20.000 soldater – blev nedslagtet.

Ved nyheden om nederlaget skal den aldrende Augustus have råbt: "Varus, giv mig mine legioner tilbage!"

Primaporta- statuen

I landsbyen Primaporta havde Augustus' kone Livia et landsted. Her fandt man i 1863 en statue af Augustus, der menes at stamme fra slutningen af hans regerings-tid. Augustus var gennem hele sit liv plaget af en svag fysik. Han var lille og tynd og tit syg. Se hele statuen på side 48.

Guden Caelus,
der holder
himmelhvælvingen

Solvognen

Gudinden Aurora
(morgenrøden) og
morgenduggen

Augustus'
stedsøn
Germanicus

En undertvungen
fjende (en parther),
der tilbageleverer et
romersk felttegn

Gudinden Tellus,
der var gudinde for
frugtbarhed

KILDER

Augustus: Mine bedrifter (*Res Gestæ*)

Ved slutningen af Augustus' regeringstid skrev han sine erindringer, som han kaldte Res Gestæ. Da han døde i 12 e.v.t. blev beretningen sat op på bronzetavler foran hans grav og forskellige steder i riget.

1. Nitten år gammel samlede jeg på eget initiativ og for egne midler en hær, med hvilken jeg befriede republikken, der var undertrykt af en lille klikes styre. Som følge heraf indvalgte senatet mig med hædrende beslutninger som medlem under Gaius Pansas og Aulus Hirtius' konsulat (43 f.v.t.) med ret til at stemme i konsulargruppen og det tillagde mig kommandomyndighed. Det pålagde mig som proprætor sammen med konsulerne at drage omsorg for statens sikkerhed. Da begge konsuler imidlertid samme år faldt i krig, valgte folket mig til konsul samt til triumvir med den opgave at ordne statens forhold.
5. I Marcus Marcellus' og Lucius Arruntius' konsulat (22 f.v.t.) blev diktatorposten mig tilbudt af folket såvel som af senatet, både i mit fravær og i min nærværelse; men jeg tog ikke imod den. Under den meget alvorlige kornmangel undslog jeg mig ikke for at overtage kornadministrationen, og denne bestred jeg på en sådan måde, at jeg i løbet af få dage befriede hele vort samfund for den rådende frygt og fare takket være de udgifter, jeg påtog mig, og den omsorg, jeg udviste. Ved den lejlighed blev også konsulatet tilbudt mig årligt, men jeg tog ikke imod det.
15. Til den romerske plebs (Roms fattigste befolkning) udbetalte jeg ifølge min faders testamente 300 sestertier per mand, og på egne vegne gav jeg i mit 5. konsulat hver af dens medlemmer 400 sestertier af krigsbyttet. Disse gaver tilfaldt aldrig mindre end 250.000 mand. Og i mit 5. konsulat gav jeg hver mand i mine soldaterkolonier 1.000

sestertier af byttet; denne triumfuddeling modtog omkring 120.000 mand i kolonierne.

17. Fire gange har jeg hjulpet statskassen med egne penge, og herved har jeg overdraget dennes ledelse 150 millioner sestertier. Og i 6 e.v.t. overdrog jeg 170 millioner sestertier af min formue til militærkassen, som blev oprettet på min foranledning til pensionering af soldater med 20 års eller endnu længere tjenestetid.
34. Efter at jeg havde gjort ende på borgerkrigene og med alles tilslutning fået enevældig magt, lod jeg i mit 6. og 7. konsulat republikken overgå fra mit herredømme til senatets og romerfolkets frie rådighed. Som tak for denne fortjeneste fik jeg ifølge senatsbeslutning navnet Augustus og dørstolperne til mit hus blev efter offentlig vedtagelse beklædt med laurbær, ligesom der blev fæstet en borgerkrans over min dør; endvidere blev der i Curia Iulia anbragt et guldskjold, af hvis indskrift det fremgår, at det romerske senat og folk gav mig det for min tapperhed, mildhed, retfærdighed og patriotisme. Efter den tid overgik jeg alle i autoritet og prestige, men havde ikke større magtbeføjelser end mine kolleger i hvert enkelt embede.
35. Da jeg beklædte mit 13. konsulat, gav senatet, ridderstanden og hele romerfolket mig titlen Fædrelandets Fader samt bestemte, at dette skulle indskrives i forhallen til mit hus, i Curia Iulia og på Forum

Mønt

På forsiden:

CAESAR COS VI
(Cæsar, konsul for 6. gang). Ca. 28 f.v.t.
Octavian tog sin adoptivfaders navn og kaldte sig også 'Cæsar', senere 'Cæsar Augustus'.

Bagsiden:

ÆGYPTO CAPTA
(Ægyptens erobring)

Augustum under det firspand, der er blevet rejst for mig ifølge senatsbeslutning. Medens jeg skriver dette, befinder jeg mig i mit 76. år.

Tacitus: Vurdering af Augustus' styre

Lucius Cornelius Tacitus var romersk politiker og historieskriver. Han var konsul omkring 100 e.v.t., altså i kejsertiden.

Da der ved Brutus' og Cassius' fald (Cæsars mordere, døde i 42 f.v.t.) ikke længere var nogen, som kæmpede for republikken, da Sextus Pompejus var besejret ved Sicilien (36 f.v.t.) og der, efter at Lepidus var sat ud af spillet og Antonius dræbt, heller ikke var nogen fører tilbage for det juleske parti undtagen Cæsar (Augustus), opgav han triumvrititlen, optrådte som konsul og lod til at være tilfreds med tribunmyndighed til værn for folkets rettigheder. Men efter at have lokket soldaterne til sig ved gaver, folket med kornuddelinger og alle ved fredens velsignelse, rejste han sig lidt efter lidt og tiltog sig senatets, embedsmændenes og lovenes beføjelser uden at møde nogen modstand. For de mest aktive mænd var faldet i slagene eller ryddet af vejen ved proskriptionen, og den øvrige del af nobiliteten steg desto højere i rigdom og ære, jo villigere de var til trældom, og da de havde høstet fordel af omvæltningen, foretrak de den sikre nutid frem for den farefulde fortid. Heller ikke provinserne afviste den nye ordening. For de betragtede senatets og folkets styre med mistillid som følge af magthavernes stridigheder og embedsmændenes begærlighed og følte sig utilstrækkeligt værnet af love, som lod sig bøje af vold, favorisering og endelig penge.

Efter omvæltningen i staten var det da ude med de tidligere tiders ufordærvede moral; man opgav ligheden, og alle så hen til kejserens befalinger uden nogen øjeblikkelig frygt, så længe Augustus endnu var i en så kraftig alder, at han kunne sikre sig selv, sit hus og freden. Men da han i en allerede fremrykket alder begyndte at blive plaget af legemlig svaghed, og enden var nær, var der håb om forandringer. Nogle få hengav sig til ørkesløs tale om frihedens goder, mens flere ængstedes for krig, og andre ønskede den.

Vergil: Æneiden (uddrag)

Publius Vergilius Maro (Vergil); romersk digter (70-19 f.v.t.). Saturnus er en af de traditionelle romerske guder. Garamater er barbarer fra det østlige Sahara.

Vend nu dit øjenpar herhen! Et folk vil du skue,
romere, dine mænd; her Cæsar, her også Julius'
hele slægt, alt som den går frem under himmelens bue.
Her er den mand, her er han, hvem du hørte så tit dig forjættet,
Cæsar Augustus, det Cæsars barn, som skaber en gylden
alder på ny for Latiums land, hvor vidtom i fordums
tid Saturnus var drot, og som strækker sit scepter til inders
og garamanters land, langt hinsides stjernernes baner,
hinsides årets og solens vej, hvor Atlas, som bærer
himlen, drejer dens hvælv med den tindrende stjernebesætning.
Guderne varslede ham; hans komme forventes med bæven
ved Det kaspiske Hav og hist i mæotiske lande
og, hvor Nilen strømmer til havs gennem syv dobbelt munding.

Horats: Nunc est bibendum

Quintus Horatius Flaccus, romersk digter (65-8 f.v.t.)

VED KLEOPATRAS DØD

Til vennerne.

Nu kan vi drikke og med frejdig Fod
i Dansen trampe! Smyk nu Templets Puder
til Takkefest for Mars – og sæt saa frem
et Offermaaltid for de høje Guder.

Før var det skammeligt at hente op
Kækubervin fra vore Fædres Dage,
imens Ægyptens Dronning trued Rom
med en Forsmædelse uden Mage.

Den Skændselstid, da selve Kapitol
ved hendes Gilding-Slæng var stedt i Fare;
berust af Slumpelykkens Overmod
var hun og hendes lede Usling-Skare.

Men da ved Aktium fra Skib til Skib
Ildsluer sprang, til Flaaden stod i Flammer,
svandt hendes Rasen som en Rus af Vin,
hun flyede for Cæsar i sin Jammer.

Og han forfulgte hende – som en Høg
en bange Due – som en Jæger hasted
han efter Byttet for at føre hjem
den arge Fjende for bestandig bastet.

Men stoltere begæred hun at dø:
hun søgte ikke bort til fjerne Egne
at finde Skjulested paa ukendt Kyst,
hun mødte Skæbnen uden angst at blegne.

Hun skjalv ej for at se sit tabte Land,
hun gensaa By og Borg med faste Blikke
og lagde Slangen til sit stolte Bryst,
at hendes Legem kunde Giften drikke.

Med Viljestyrke valgte hun at dø;
hun undte ej sin sejerstolte Fjende
at føre i forsmædelig Triumf
Ægyptens Dronning, lænket som Slavinde.

Ordforklaring

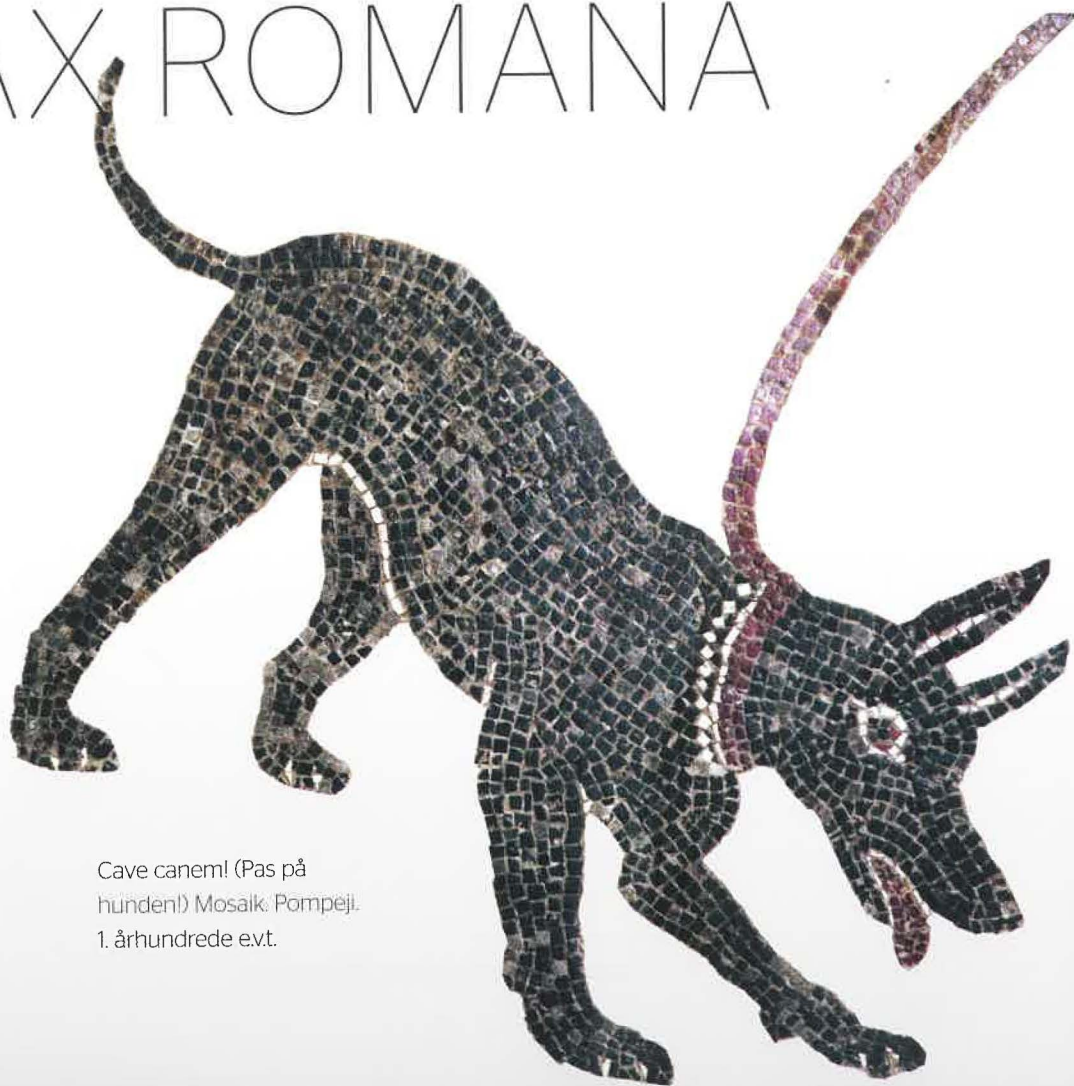
Kækubervin er en
særlig god årgang.

En gilding er en
eunuk, altså en
kastret mand.

Slumpelykke: tilfæl-
dets held.

VII

PAX ROMANA

Cave canem! (Pas på
hunden!) Mosaik: Pompeji.
1. århundrede evt.

Alle i samtiden vidste godt, at genoplivningen af republikken var spil for galleriet. Magten lå ét sted: I Augustus' hule hånd. Hans umådelige rigdom og en enorm, kamptrænet og loyal hær gjorde hånden stærk.

På den anden side er det sikkert, at en meget stor del af befolkningen har været vældig tilfreds eller måske endda taknemmelig over tingenes nye tilstand. En effektiv propaganda bygger på eksisterende stemninger og nøje udvalgte fakta, som så kan pustes op eller vinkles som nødvendigt. Og det var derfor, mytedannelsen om Augustus som guddommelig fredsmager kunne vække genklang. Den var simpelthen et ekko af nogle af de følelser, der rørte sig i almindelige romere. Ekkoet var kontrolleret af Augustus' håndlangere, og det var udført med ualmindelig politisk snuhed, men det var stadigvæk et ekko af noget.

Da Augustus døde som 76-årig i 14 e.v.t. efterlod han sig nemlig ikke blot en by i marmor – Roms centrum havde i republikkens tid været domineret af tegl – men også fred i et stabilt rige. Indtil da havde Romerriget været præget af uafbrudte krige med omverdenen og i det sidste århundrede f.v.t. også af altødelæggende borgerkrige.

Den romerske fred

Perioden fra Augustus' magtovertagelse i 31 f.v.t. til ca. 160 e.v.t. var en så stabil og for de fleste romere fredelig periode, at man døbte den *Pax Romana*, den romerske fred. Det betød en udbygning af vejnettet, der igen førte til øget handel – måske endda så meget at det var provinserne, der i kraft af øget eksport til Italien, fik mest ud af det. Samtidig grundlagde romerne kolonier i udkanten af riget, f.eks. i Afrika eller ved grænsen til Germanien, hvor byer som Köln (der på fransk hedder Co-

1. Hvorfor var Augustus' propaganda effektiv?
2. Hvad betyder *Pax Romana*?
3. Hvilken betydning havde det for provinserne, at de blev underlagt Rom?
4. Hvordan beskrev de romerske historieskrivere – f.eks. Sveton – Augustus' efterfølgere?
5. Hvordan beskriver Tacitus romernes styre i Britannien?
6. Hvorfor synes Aristides, at Rom er så fantastisk?

MENS DU LÆSER

Model af Rom som den så ud i kejser-tiden. I midten ses Circus Maximus, Claudius' akvædukt og Colosseum.

logne = Colonia) og Wien (Vindobona) skulle sørge for rigets sikkerhed.

I alle provinser medbragte de romerske embedsmænd romersk civilisation som f.eks. den romerske badekultur. De byggede akvædukter, der ledte rent vand fra bjergene til byerne, og de sørgede for uddannelse til den lokale overklasses børn. For den almindelige provinsboer var der gode muligheder for social opstigning gennem hæren, der efterhånden blev domineret af spaniere og gallere. Endelig profiterede rigets indbyggere af en slags dobbelt kulturfællesskab, dels den lokale og dels den romerske, der foregik på de to fællessprog latin og græsk. Alt i alt medførte freden og det romerske overherredømme en generel velstandsstigning, og derfor kan man sige, at romernes imperium i denne periode var bygget på langt mere gulerod end pisk.

At det faktisk gik rigtig godt i Romerriget de første par hundrede år efter Augustus, vidner udbredelsen af romerske mønter i provinserne om, ligesom udviklingen understøttedes af de love, som kejserne lod vedtage.

Vanvittige kejsere?

Underligt nok er det slet ikke det billede, som de romerske historieskivere giver. Ifølge Sveton (ca. 70-130 e.v.t.) skulle særligt Augustus' umiddelbare efterfølgere på kejserposten have været enten uduelige, moralsk anløbne eller vanvittige, eller alt på samme tid.

Sveton fortæller om den dekadente Caligula, der i sit vanvid udnævnte sin hest til konsul og ellers havde sex med alt fra mandlige pantomimedansere og prostituerede til sine egne søstre. Dertil beskrives han som en utilregnelig despot, der under mottoet "lad dem hade, når blot de frygter" lod folk torturere og dræbe efter forgodtbefindende, og som samtidigt – og det er nok det, der hidser Sveton mest op – hånede guderne og hoppede rundt klædt ud som Jupiter med forgyldt skæg og tordenkile. Sveton undrer sig da heller ikke, da Caligula blev dræbt af en sammensværgelse i 41 e.v.t.

Dernæst beskrives Caligulas efterfølger, den stammende kejser Claudius, der var under tøflen af sin kone og sine frigivne slaver. Sveton roser ham for hans boglige dygtighed og hans interesse for historie – han skal have udgivet adskillige værker om romersk historie – men understre-

ger samtidig, hvordan alle hånede ham og optrådte respektløst over for ham. Måske det var årsagen til hans usædvanlige blodtørst og manglende dømmekraft.

Endelig kan nævnes Nero, som ifølge Sveton overgik Caligula i seksuelle udskejelser, som slog sin egen mor ihjel, og som har fået skylden for Roms brand – og endda iført teaterkostume sang og dansede, mens byen stod i flammer. Andre kilder end Sveton fortæller imidlertid, at der kun var tale om et rygte – ildebrande var en del af dagligdagen i Rom – og at Nero gjorde et stort arbejde for at hjælpe ofrene og bygge byen op igen.

Man kan undre sig over, hvorfor der fortælles så forskellige historier om, hvordan det rent faktisk gik i Romerriget efter Augustus' død: Var det en stabil fredsperiode med handel og civilisation, eller var tiden præget af vanvittige og blodtørstige kejsere, som kørte riget i sæk? Eller var det begge dele? Et svar kan måske findes i en analyse af kildernes troværdighed eller ved at rejse spørgsmålet om, hvor stor betydning kejserens person egentlig havde.

Afstøbning af en buste af Caligula (37-41 evt.) Romerske statuer var malede.

Kejser Claudius (41-54 evt.)

Nero (54-68 evt.)

KILDER

Sveton: Caligulas sindssygdom (Caligula 22)

Historieskriveren Sveton levede ca. 75 til 150 e.v.t. Indtil han blev fyret – måske pga. en affære med kejserinden – var han embedsmand og sekretær under kejser Hadrian. Noget af sin tid brugte han på at skrive biografier over kejserne, deriblandt Caligula (37-41 e.v.t.). Han har ry for at svælge i sladderhistorier, men på den anden side havde han som embedsmand adgang til de kejserlige arkiver.

Han var høj af vækst og stærkt bleg af hudfarve; uformelig tyk, med ganske tynd hals og tynde lægge; hans øjne lå dybt, og hans tindinger buede indad; hans pande var bred og barsk, hans hovedhår tyndt og manglede helt på issen; ellers var han stærkt behåret. At se ned fra oven, når han passerede, eller blot at nævne en ged, ligegyldigt i hvad anledning, kunne derfor medføre anklage og ruin. Sit udtryk, der i sig selv var uhyggeligt og frastødende, gjorde han endda med flid vildere, idet han foran spejlet lagde ansigtet i de mest truende og skræmmende folder.

Hans helbred var usikkert både på legeme og sjæl. Som dreng havde han lidt af epilepsi; i sin ungdom kunne han nok tåle strabadser, men undertiden svigtede kræfterne ham pludselig, så han dårlig kunne gå eller stå eller tage sig sammen og overhovedet holde sig oppe. Sin sindssygdom havde han selv bemærket, og han tænkte flere gange på at tage til et kursted og gennemgå en hjernekur. Han plagedes særligt af søvnløshed; han kunne nemlig aldrig sove mere end tre timer om natten og fik endda i dem ikke rolig søvn, men ængstedes af besynderlige syner; således drømte han blandt andet engang, at havet antog skikkelse og talte med ham. Derfor plejede han en stor del af natten, træt af at våge og ligge i sengen, snart at sidde op på sit leje, snart at vandre omkring i de lange søjlegange og atter og atter at kalde på dagslyset og vente på det.

Til sindssygdom kan man efter min mening med rette henføre hans forening af stik modsatte fejl: den største selvtillid og på den anden side

overdreven frygtagtighed. Thi med al sin ringeagt for guderne lukkede han dog øjnene og trak kappen over hovedet ved det mindste tordenvejr, og ved større plejede han at springe op fra sit leje og gemme sig under sengen.

Sveton: Om kejser Claudius' grusomhed (Claudius 21 + 34)

Sveton skriver også om kejser Claudius (41-54 e.v.t.) og dennes udskjelser i arenaen:

Han gav mange slags gladiator-kampe, og på forskellige steder. På Marsmarken foranstaltede han også en erobring og plyndring af en by, ligesom i en krig, og de britanniske kongers overgivelse. Ved åbningen af afløbet fra Fucinersøen lod han endda opføre et søslag først. Da de, der skulle kæmpe i slaget, hilste ham: "Hil dig, imperator! De, der går i døden, hilser dig!" svarede han "eller ikke". Men efter den bemærkning var der ingen, der ville kæmpe, idet de tog det som en fritagelse. Han overvejede da længe, om han skulle dræbe dem alle med ild og sværd, men sprang omsider op fra sin plads, løb rundt langs søbredden (ikke uden at snuble, så det så hæsligt ud) og fik dem dels ved trusler, dels ved opmuntringer, til at kæmpe.

Ved alle gladiatorkampe, både hans egne og andres, lod han selv dem, der ved et tilfælde var faldet omkuld, slå ihjel, især netkæmperne, så at han kunne se deres ansigt, når de udåndede.

Tacitus: Agricola (kapitel 21)

Lucius Cornelius Tacitus var romersk politiker og historieskriver. Han var konsul omkring 100 e.v.t. Tacitus' svigerfar Agricola deltog i erobringen af Britannien, og i sit værk om ham beskriver Tacitus romernes politik over for de erobrede områder:

Den følgende vinter forløb med meget frugtbare overvejelser. Thi for at de indfødte – spredte, uciviliserede og derfor stridbare som de var – gennem fornøjelser kunne vænne sig til fred og ro, begyndte han privat at opmuntre – og offentligt at hjælpe dem – til at opføre templer, bycentre og boliger ved at rose de initiativrige og kritisere de uvirksomme. Ærgerlig kappestrid erstattede således nød og tvang. Endvidere lod han de fornemmes børn undervise i de frie kunster, og han satte Britannernes medfødte begavelse højere end Gallernes iver og interesse. Resultatet var, at Britannerne, som kort forinden havde afvist romersk sprog, nu tragtede efter romersk veltalenhed. Derfor kom også vor klædedragt på mode og togaen blev almindelig. Gradvis gik man over til civilisationens tillokkende 'goder': Handelscentre, offentlige badeanstalter og fin selskabelighed. Alt dette kaldte de i deres troskyldighed civilisation, skønt det var en del af deres trældom.

Byen Bath i Sydengland er berømt for sit romerske badeanlæg.

Aristides: Tale til Rom

Aelius Aristides var en græsk taler, der levede 117-181 e.v.t. Han rejste over det meste af Romerriget og mødte flere gange kejser Marcus Aurelius, som han havde en vis indflydelse på. Det meste af sit liv tilbragte han dog i Smyrna, der dengang var en del af Romerriget, men som i dag ligger i Tyrkiet. De berømteste af hans værker er hyldesttaler, f.eks. denne til det romerske imperium:

Hele verden synger som med én røst, tydeligere end et kor og så harmonisk lyder det under ledelse af dirigenten, at det er med i bønnen om, at dette imperium må bestå for evigt. Overalt regeres alle lige. Folkene i bjergene er mere ydmyge i deres underkastelse end beboerne af de mest udsatte sletter. Ejere og dyrkere af de frugtbare sletter er dine bønder. Kontinenter og øer er ikke isolerede. Ligesom ét sammenhængende land og ét folk, adlyder hele verden i ro. Alt udføres på ordre eller et nik. Hvis et problem opstår, er det blot at tage en beslutning, og det bliver løst. Embedsmænd knyttet til byer eller provinser styrer deres underordnede. Men indbyrdes og i relation til andre styres de af den højeste leder, af den øverstkommanderende. De er overbeviste om, at han bedre ved, hvad de gør, end de selv. De frygter og respekterer ham mere end nogen slave sin herre, som står over ham og giver ordrer. Ingen af dem er så stolte, at de kan sidde stille, når de hører hans navn: De springer op, priser ham, bukker og beder en dobbelt bøn til guderne for ham og til ham for dem selv. Hvis de føler den mindste tvivl om deres undergivnes retstvister – offentlige som private – eller om ansøgninger skal imødekommes, sender de øjeblikkeligt bud til ham om, hvad de skal gøre, og de venter på et tegn fra ham, på samme måde som et kor venter på tegn fra dirigenten. Der er ingen grund for ham til at trætte sig selv med at rejse imperiet rundt eller til at besøge det ene sted efter det andet for at justere hvert folks forhold hver gang han blot sætter sin fod i deres område. I stedet kan han i ro og mag sidde og ordne hele imperiets affærer per brev, som faktisk afleveres næsten før de er skrevet – som sendt med fugle. Hele forfatningen er udtryk for et altomfattende demokrati underlagt den ene mand, som kan styre og lede bedst.

Akvædukt i Syd-
frankrig fra mellem
40-60 evt.

VIII

APOKALYPSEN

Kejser Konstantin
(306-337 e.v.t.) lod
opføre en gigantisk
statue af sig selv.
Hånden alene er
næsten to meter høj.

Kejser Marcus Aurelius, der regerede fra 161 e.v.t. til 180 e.v.t. er af eftertiden mest kendt for at være filosof. Men i virkeligheden brugte han det meste af sin regeringstid på at føre krig langs grænserne til Romerriget, bl.a. i Germanien. I hans regeringstid sluttede den romerske fred, idet germanske stammer plyndrende og hærgende strømmede ind over rigets grænser.

I 177 e.v.t. udnævnte Marcus Aurelius sin søn Commodus til sin efterfølger, og da han ved faderens død i 180 e.v.t. overtog magten, blev der endelig sluttet fred med de krigstrætte germanere. Det var det eneste rigtige at gøre, men alligevel var der fra start af kold luft mellem senatet og Commodus, hvis paranoia voksede i takt med modstanden fra senatet og hans egen tiltagende brutalitet. Det kom tydeligt til udtryk, når han gav den som gladiator i Roms arenaer. I 193 e.v.t. blev han til historie-
skrivernes jubel myrdet, og hans navn og alle billeder af ham blev beordret slettet eller brændt.

Romerrigets sygdom

Nu gik Romerrigets døds kamp i gang. Selv om det i første omgang lykkedes at holde germanerne tilbage, var prisen øgede militærudgifter og mere magt til soldaterne. Det betød for det første, at soldaterne fik meget stor indflydelse på romersk politik, der i nogle perioder mest handlede om at bestikke sig til legionernes opbakning med enorme beløb. Systemet nåede et højdepunkt under "soldaterkejsere" i 200-tallet e.v.t. hvor soldaterne gladeligt myrdede den siddende kejser, hvis der dukkede en ny hærfører op med en større pengepung.

1. Fortæl om Marcus Aurelius og Commodus.
2. Hvilke problemer havde kejserne i 200-tallet?
3. Hvorfor kalder man kejserne i denne periode for "soldaterkejsere"?
4. Hvilke reformer indførte Diocletian?
5. Hvilke forklaringer giver teksten på Konstantins trosskifte?
6. Hvorfor blev byerne affolket omkring 400 e.v.t.?
7. Hvornår endte det vestromerske rige?
8. Giv en kort sammenfatning af Gibbons, Rostovtzeffs og Hjortsø/Bjølss synspunkter.

MENS DU LÆSER

For det andet betød de øgede militærudgifter, at den romerske økonomi – der i forvejen balancerede på en knivsæg – forrykkede sig. De mange skiftende kejsere var nødt til at hæve skatterne, og det satte provinsernes loyalitet på prøve, og ofte udviklede det sig til oprør. For at holde ro øgede kejserne antallet af romerske soldater i provinserne. Og det kostede penge. En ond cirkel var sat i gang.

Samtidig med de indre stridigheder så mange stammer uden for riget en mulighed for at få del i Roms rigdom. Lyset fra civilisationens sol må have virket som en magnet på alle, der boede uden for rigets grænser, og gentagne gange blev grænserne oversvømmet af barbarstammer nord- og østfra.

I løbet af 300-400-tallet blev det så usikkert at rejse i riget, at al handel på de før så travle romerske veje gik i stå, og man bevægede sig mod selvforsyningsøkonomi. Dermed var der ikke længere noget at leve af i byerne, der nærmest blev affolket. Byen Rom havde i 120 e.v.t. en million indbyggere. I 530 e.v.t. var der omkring en tiendedel tilbage i det, der nu lignede en ruinby.

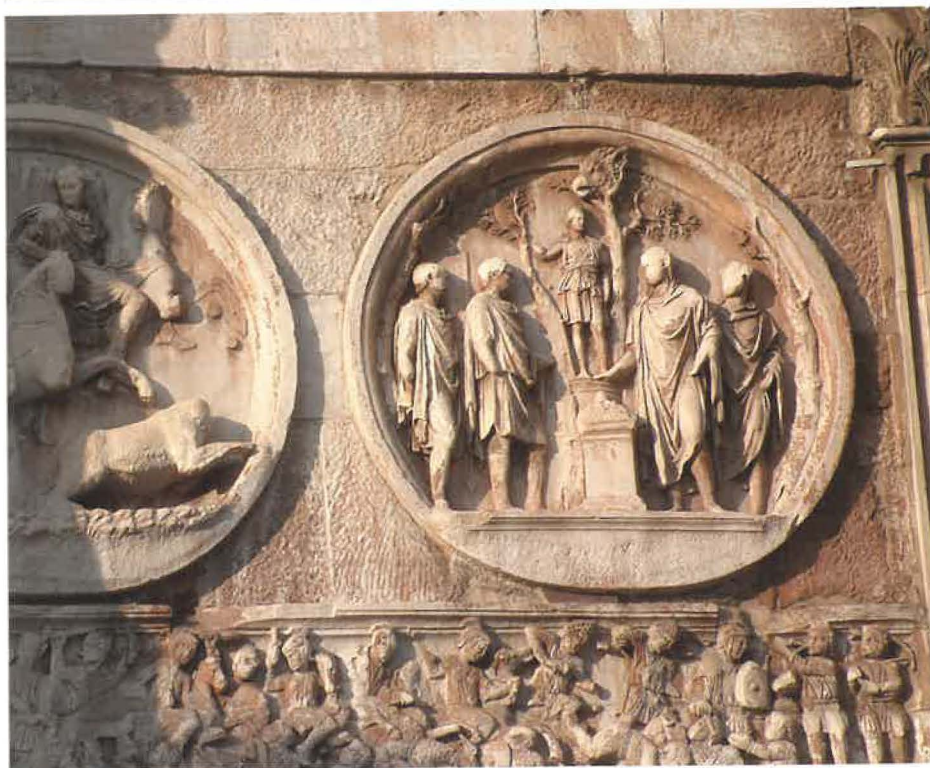
Befolkningen levede nu på landet, hvor de havde lagt sig ind under en herremand – sådan en der tidligere havde boet i byen og ejet forskellige gårde rundt omkring – som fæstebønder. Det betød, at de ikke ejede deres egen gård, men at de til gengæld var beskyttet af herremanden, der som den eneste havde midler til at bygge et forsvarsværk, en borg, mod de indbyrdes stridende hære og de invaderende barbariske stammer. Dermed var en historisk epoke – antikken – slut og man bevægede sig ind i det, senere historikere har kaldt middelalderen.

Kejser Diocletian og kejser Konstantin

Inden dette periodeskift havde flere kejsere forsøgt at stive imperiet af gennem reformer. Kejser Diocletian (284-305 e.v.t.) delte for eksempel riget op i 4 dele, hver under ledelse af en kejser, ligesom han forsøgte sig med en skatte- og møntreform. Men firekejsersystemet brød hurtigt sammen, da en af kejserne, Konstantin, gjorde sig til enkejser i 324 e.v.t. Forinden havde han antaget kristendommen, ifølge kilderne fordi han i et af slagene om magten – slaget ved den milviske bro i 312 e.v.t. – havde

Efter slaget ved den milviske bro opførte den nu kristne kejser Konstantin en triumfbue. Et af reliefferne viser den romerske kejser, der ofrer til den gamle solgud Apollon. Hvorfor mon?

set et kors på himlen. Sikkert er det dog, at det ikke kun var varsler på himlen, der havde betydning for Konstantins valg. På dette tidspunkt var kristendommen så udbredt, at den havde nået overklassen i det romerske samfund. Konstantins mor var for eksempel kristen.

Ligesom kejserne før ham forsøgte Konstantin desperat at holde sammen på riget. Her kunne en anden forklaring på hans trosskifte komme på tale. Ifølge denne forklaring forkyn­der kristendommen, at fordi der kun er én Gud, bør mennesket adlyde ikke blot Gud, men også Guds tjenere på jorden, altså kirken og staten. Det var noget, Konstantin kunne bruge. Fra dette synspunkt er kristendommen nemlig en autoritetselskende, kollektiv ideologi, som er velegnet til topstyring. I øvrigt helt i modsætning til de gamle romerske guder, der forholdt sig til noget individuelt og praktisk og f.eks. kunne levere en sejr eller godt vejr, hvis man huskede at ofre til dem.

Men selv om kristendommen i 391 e.v.t. blev eneste tilladte religion, kunne heller ikke den redde riget fra de barbarstammer, der i 400-tallet igen væltede ind over grænsen. I 476 e.v.t. var det endelig slut. Germanerhøvdingen Odoaker afsatte den sidste vestromerske kejser Romulus Augustus. Senatet sendte herefter kronregalierne – de officielle symboler på kejserens magt – til kejseren af den østlige afdeling af Romerriget, der havde hovedstad i Konstantinopel.